

พุทธวจน คู่มือใส่ดาบ

ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์
เพื่อตรวจสอบความเป็นโสดาบันของตน ด้วยตนเอง

พุทธวจน (คู่มือโสดาบัน)

สงวนลิขสิทธิ์

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้ ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับ เพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล

ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำ เพื่อความสะดวกและประหยัด

ติดต่อได้ที่ คุณศรชา โทร.๐๘๑-๕๑๓-๑๖๑๑

หรือ คุณอารีวรรณ โทร.๐๘๕-๐๕๘-๖๘๘๘

เลขมาตรฐานประจำหนังสือ : ๙๗๘-๙๗๔-๑๐-๘๙๒๖-๐

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - ๒ : สิงหาคม - กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๑

จำนวน ๒๔,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๓ : พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม

ออกแบบปก : เรืองชัย บุญเรืองขาว

โทร.๐๘๙-๐๑๘-๘๖๖๖

ออกแบบรูปเล่ม : วิชชุ เสริมสวัสดิ์ศรี

ภาพประกอบ : จากหนังสือจิตรกรรมพระพุทธประวัติในพระอุโบสถ

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จัดพิมพ์โดยสำนักพระราชวัง

๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๗

ดำเนินการพิมพ์โดย : บริษัท คิว พรินท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด

โทร. ๐-๒๘๐๐-๒๒๙๒, ๐๘-๔๙๑๓-๘๖๐๐ โทรสาร. ๐-๒๘๐๐-๓๖๔๙

คำนำ

เพื่อต้องการให้นักปฏิบัติทั้งหลาย ทราบถึงแง่มุมความเป็นอัจฉริยะจิตของบุคคลผู้สามารถเอาชนะความตาย หลุดพ้นจากการเวียนว่ายเกิดตายในสังสารวัฏฏ์ สามารถนำไปตรวจสอบตนเอง ภายใต้หลักการขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่าเดินมาอย่างถูกต้อง ถูกทาง ก้าวหน้า ไปแค่ไหนอย่างไร โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมาตัดสินให้ สมดังที่พระองค์ตรัสว่า ให้นุคคลทั้งหลายพึงตนพึงธรรม อาตมาจึงได้รวบรวมคุณธรรมความเป็นโสดาบัน ในแง่มุมต่างๆที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้

จึงขออนุโมทนากับคณะศิษย์งานธรรมและผู้สนับสนุนทุกท่าน ที่ได้ร่วมแรงกาย แรงใจ กระทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้อย่างดี และขออานิสงส์แห่งการช่วยเหลือแผ่คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงเป็นเหตุให้ท่านทั้งหลายที่ได้ร่วมเกี่ยวข้องกับผลงานชิ้นนี้ ทั้งที่เป็นผู้ทำและผู้อ่านได้ดวงตาเห็นธรรม ตามเหตุปัจจัยที่กระทำในโอกาสกาลอันใกล้นี้ด้วยเทอญ

พระคิกฤทธิ โสตถิโณ

(พระคิกฤทธิ โสตถิโณ)

เจ้าอาวาส วัดนาป่าพง

สารบัญ

๑. แวนส่องความเป็นพระโสดาบัน	๙
๒. พระโสดาบันเป็นใคร (นัยที่หนึ่ง)	๑๐
๓. พระโสดาบันเป็นใคร (นัยที่สอง)	๑๒
๔. พระโสดาบันประกอบพร้อมแล้วด้วยอริยมรรคมีองค์แปด	๑๔
๕. หลักเกณฑ์พยากรณ์ภาวะโสดาบันของตนเอง	๑๕
๖. พระโสดาบัน รู้จักปัญจอุปาทานชั้นร	๒๐
๗. พระโสดาบัน รู้จักอินทริยหก	๒๑
๘. โสดาปัตติมรรค ๒ จำพวก	๒๒
๙. โสดาปัตติผล	๒๓
๑๐. พระโสดาบันเป็นผู้บริบูรณ์ในศีล (ปาฏิโมกข์) ได้พอประมาณ ในสมาริ และปัญญา	๒๔
๑๑. พระโสดาบันละสังโยชนได้สามข้อมีสามจำพวก	๒๕
๑๒. ละสังโยชนสาม และกรรมที่พาไปอบาย คือโสดาบัน	๒๗
๑๓. พระโสดาบันมีญาณหยั่งรู้ เหตุให้เกิดขึ้น และเหตุให้ดับไปของโลก	๒๙
๑๔. พระโสดาบัน คือผู้เห็นชัฏรายละเอียดแต่ละสายของปฏิจจสมุพบาท ตลอดทั้งสาย โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ (เห็นตลอดสาย นัยที่หนึ่ง)	๓๑
๑๕. พระโสดาบัน คือผู้เห็นชัฏรายละเอียดแต่ละสายของปฏิจจสมุพบาท ตลอดทั้งสาย โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ (เห็นตลอดสาย นัยที่สอง)	๓๗

๑๖. ผู้รู้ปฏิบัติสมุทฺต แต่ละสาย โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต ชื่อว่าโสดาบัน (ญาณวัตถุ ๔๔)	๔๗
๑๗. ผู้รู้ปฏิบัติสมุทฺต แต่ละสาย ถึง “เหตุเกิด” และ “ความดับ” ทั้งในปัจจุบัน อดีต อนาคต ก็ชื่อว่า โสดาบัน (ญาณวัตถุ ๗๗)	๕๕
๑๘. ผู้มีธัมมญาณและอันวัยญาณ (พระโสดาบัน)	๖๑
๑๙. ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็น ที่เป็นไป ในลักษณะยึดถือตัวตน	๖๓
๒๐. ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็น ที่เป็นไป ในลักษณะขาดสูญ	๖๗
๒๑. ผลแห่งความเป็นโสดาบัน	๗๑
๒๒. ความเป็นโสดาบัน ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ	๗๒
๒๓. ความเป็นพระโสดาบัน ไม่อาจแปรปรวน	๗๔
๒๔. สิ่งที่อยู่พร้อมด้วยทิวาฐิ (พระโสดาบัน) ทำไม่ได้โดยธรรมชาติ	๗๕
๒๕. ฐานะที่เป็นไปไม่ได้สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาฐิ(พระโสดาบัน) นัยที่หนึ่ง	๗๖
๒๖. ฐานะที่เป็นไปไม่ได้สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาฐิ(พระโสดาบัน) นัยที่สอง	๗๗
๒๗. ฐานะที่เป็นไปไม่ได้สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาฐิ(พระโสดาบัน) นัยที่สาม	๗๘

ธรรมะแวดล้อม

(หมวดธรรมที่ช่วยสร้างความเข้าใจแต่ไม่ได้ระบุถึงความเป็นโสดาบันโดยตรง)	๗๙
๒๘. อริยมรรคมีองค์แปด	๘๑

๒๙. คำที่ใช้เรียกแทนความเป็นพระโสดาบัน	๘๔
๓๐. สังโยชนสี่	๘๕
๓๑. อริยญาตรธรรมคือการรู้เรื่องปฏิจจสมุปบาท	๘๖
๓๒. ฝุ่นปลายเล็บ	๘๘
(พอรู้หรือสัมผัส ทุกข์เหลือน้อยขนาดฝุ่นติดปลายเล็บเทียบกับปฐพี)	
๓๓. สามัญญผลในพุทธศาสนา เทียบกันไม่ได้ กับในลัทธิอื่น	๙๑
๓๔. ลักษณะแห่งผู้เจริญอินทรีย์ชั้นอริยะ	๙๓
๓๕. พระโสดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม	๙๕
๓๖. พระโสดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม (อีกนัยหนึ่ง)	๙๗
๓๗. ความลดหลั่นแห่งพระอริยบุคคลผู้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน	๙๙
๓๘. คนตกน้ำ ๗ จำพวก	๑๐๓
(ระดับต่าง ๆ แห่งบุคคลผู้ถอนตัวขึ้นจากทุกข์)	
๓๙. คนมีกิเลสตกนรกหมดทุกคนจริงหรือ ?	๑๐๖
(บุคคลที่มีเชื้อเหลือ ๙ จำพวก)	
๔๐. ผลแปดประการอันเป็นภาพรวมของความเป็นพระโสดาบัน	๑๑๑
๔๑. ระวังตายคาประตูนิพพาน !	๑๑๕
๔๒. ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้า	๑๑๗
๔๓. ผู้สามารถละอาสวะทั้งหลาย ในส่วนที่ละได้ด้วยกาเห็น	๑๒๑
๔๔. สัมมาทิฏฐิโลกุตตระ นานาแบบ	๑๒๓
(ตามคำพระสารีบุตร)	

๑

แว่นส่องความเป็นพระโสดาบัน

อานนท์! เราจักแสดง **ธรรมปริยายอันชื่อว่าแว่นธรรม** ซึ่งหาก อริยสาวกผู้ใด ได้ประกอบพร้อมแล้ว เมื่อจำนงจะพยากรณ์ตนเอง ก็พึงทำได้ ในข้อที่ตนเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเดรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาต สิ้นแล้ว, ในข้อที่ตนเป็นพระโสดาบันผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็น ธรรมดา เทียงแท้ต่อพระนิพพาน เป็นผู้มีอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า ดังนี้.

อานนท์! ก็ธรรมปริยายอันชื่อว่า **แว่นธรรม** ในที่นี้ เป็นอย่างไรเล่า?

อานนท์! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็น **ผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธรเจ้า...ในองค์พระธรรม...ในองค์พระสงฆ์...** และอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ **ประกอบพร้อมแล้วด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า** คือเป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ เป็นศีลที่ทักขิณิไม่ลุ่มคล่ำ และเป็นศีลที่เป็นไปเพื่อสมาธิ.

อานนท์! ธรรมปริยายอันนี้แล ที่ชื่อว่า **แว่นธรรม** ซึ่งหากอริยสาวก **ผู้ใด ได้ประกอบพร้อมแล้ว เมื่อจำนงจะพยากรณ์ตนเอง ก็พึงทำได้**, ดังนี้แล.

-- มหาวาร. ส. ๑๗/๔๕๐-๔๕๑/๑๔๗๙-๑๔๘๐.

๒

พระโสดาบันเป็นใคร

(นัยที่หนึ่ง)

ภิกษุ ท.! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว ด้วย ธรรม ๔ ประการนี้เอง จึงเป็น **พระโสดาบัน** ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียบแท้ต่อพระนิพพาน เป็นผู้มีอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า. ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นอย่างไร ? สี่ประการนั้นคือ:

(๑) ภิกษุ ท.! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย **ความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธเจ้า** ว่าเพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและข้อปฏิบัติให้ถึงวิชา เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ ดังนี้.

(๒) ภิกษุ ท.! สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย **ความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระธรรม** ว่าพระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว, เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง, เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล, เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด, เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว, เป็นสิ่งที่ผู้รู้ ก็รู้ได้เฉพาะตน ดังนี้.

(๓) ภิกษุ ท.! สวากของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย **ความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในพระสงฆ์** ว่าสงฆ์ สวากของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติให้รัฐธรรมนูญเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว อันได้แก่บุคคลเหล่านี้คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ. นั่นแหละคือสงฆ์สวากของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้.

(๔) ภิกษุ ท.! สวากของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย **ศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า** : เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ เป็นศีลที่ทมิฬไม่ลุ่มคล้ำ และเป็นศีลที่เป็นไปเพื่อสมาธิ ดังนี้.

ภิกษุ ท.! สวากของพระอริยเจ้า ผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยธรรม ๔ ประการนี้แล ชื่อว่าเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียงแท้ต่อพระนิพพาน เป็นผู้มีอันจะตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

๓

พระโสดาบันเป็นใคร

(นัยที่สอง)

อย่ากลัวเลย มหานาม ! อย่ากลัวเลย มหานาม ! ความตายของท่านจักไม่ตำทราวม กาลกิริยาของท่าน จักไม่ตำทราวม. มหานาม ! **อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นผู้มีปกติโน้มไปในนิพพาน** โน้มไปสู่นิพพาน เอนไปทางนิพพานโดยแท้. ธรรมสี่ประการ อยากรู้เหล่า ? ธรรมสี่ประการคือ :-

มหานาม ! อริยสาวกในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้ **ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า** ว่า “เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและข้อปฏิบัติให้ถึงวิชา เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนที่เหมาะสม ฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์” ดังนี้.

(๒) เป็นผู้ **ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม** ว่า “พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัด

กาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

(๓) เป็นผู้ **ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว**
ในพระสงฆ์ ว่า “สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติให้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว อันได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษนั้นแหละสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า” ดังนี้.

(๔) เป็นผู้ **ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจ**
ของเหล่าพระอริยเจ้า : เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะเล ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา เป็นศีลที่ผู้รู้ท่านสรรเสริญ เป็นศีลที่ทักขิณิไม่ลุ่มคล้ำ และเป็นศีลที่เป็นไปพร้อมเพื่อสมาริ ดังนี้.

มหานาม! เปรียบเหมือนต้นไม้โน้มไปในทิศปราจีน โนม้ไปสู่ทิศปราจีน เอนไปทางทิศปราจีน. ต้นไม้นั้น เมื่อเขาตัดที่โคนแล้ว มันจะล้มไปทางไหน ?
“มันจะล้มไปทางทิศที่มันโน้มไป โนม้ไป เอนไปพระเจ้าข้า!” มหานาม! ฉันทิดก็ฉันทัน : อริยสาวกประกอบแล้วด้วยธรรมสี่ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นผู้มีปรกติน้อมไปในนิพพาน โนม้ไปสู่นิพพาน เอนไปทางนิพพานโดยแท้ แล.

- มหาวาร. ส. ๑๙/๔๖๕-๔๖๖/๑๕๑๑-๑๕๑๒.

๔

พระโสดาบันประกอบพร้อมแล้วด้วยอริยมรรคมีองค์แปด

สารีบุตร! ที่มักกล่าวกันว่า โสดาบัน - โสดาบัน ดังนี้ เป็นอย่างไรเล่า สารีบุตร ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! ท่านผู้ใด เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่ ผู้เช่นนั้นแล ข้าพระองค์เรียกว่าเป็นพระโสดาบัน ผู้มีชื่ออย่างนี้ๆ มีโคตรอย่างนี้ ๆ พระเจ้าข้า !”

สารีบุตร! ถูกแล้ว ถูกแล้ว ผู้ที่ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยอริยมรรคมีองค์แปดนี้อยู่ ถึงเราเองก็เรียกผู้เช่นนั้น ว่าเป็น **พระโสดาบัน** ผู้มีชื่ออย่างนี้ ๆ มีโคตรอย่างนี้ ๆ.

- มหาวาร. ส. ๑๗/๔๓๕/๑๔๓๒-๑๔๓๓

๕

หลักเกณฑ์พยากรณ์ภาวะโศดาบันของตนเอง

คหบดี ! ในกาลใด ภัยเวรทำประการ อันอริยสาวกทำให้สงบ รำงับได้แล้ว ด้วย, อริยสาวกประกอบพร้อมแล้วด้วยโศดาปัตติยังคะสี ด้วย, อริยญฺยธรรมเป็นธรรมที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี แหงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา ด้วย; ในกาลนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่ที่พยากรณ์ตน ด้วยตน นั้นแหละ ว่า “เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเดรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบายทุกคติวินิบาตสิ้นแล้ว, เราเป็นผู้ถึงแล้ว ซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน) มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้.

ดูก่อนคหบดี ! ภัยเวร ๕ ประการ เหล่าไหนเล่า อันอริยสาวกทำให้ สงบรำงับได้แล้ว ?

(๑) ดูก่อนคหบดี ! บุคคลผู้ **ฆ่าสัตว์อยู่เป็นประจำ** ย่อมประสบภัยเวรใด ในทิวฏฐธรรม(ปัจจุบัน)บ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใด ในสัมปรายิก(ในเวลาถัดต่อมา) บ้าง, ย่อมเสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะปาณาติบาตเป็นปัจจัย ; ภัย เวรนั้นๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากปาณาติบาต ทำให้สงบรำงับ ได้แล้ว.

(๒) ดูก่อนคหบดี ! บุคคลผู้ **ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้**อยู่เป็นประจำ, ย่อมประสบภัยเวรใด ในทิวฏฐธรรมบ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใด ในสัมปรายิกบ้าง,

ยอมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะอทินนาทานเป็นปัจจัย ; ภัยเวรนั้นๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากอทินนาทาน ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๓) ดูก่อนคบหบดี ! บุคคลผู้ **ประพฤตินิดในกามทั้งหลายอยู่เป็นปรกติ** ย่อมประสบภัยเวรใด ในทิฏฐธรรมบ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใด ในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะกามสมุจฉาจารย์เป็นปัจจัย ; ภัยเวรนั้นๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากกามสมุจฉาจารย์ ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๔) ดูก่อนคบหบดี ! บุคคลผู้ **กล่าวคำเท็จอยู่เป็นปรกติ** ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐธรรมบ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใด ในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง เพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย ; ภัยเวรนั้นๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากมุสาวาท ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๕) ดูก่อนคบหบดี ! บุคคลผู้ **ดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งของความประมาทอยู่เป็นปรกติ** ย่อมประสบภัยเวรใด ในทิฏฐธรรมบ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใด ในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะสุราและเมรัยเป็นปัจจัย ภัยเวร นั้นๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากสุราและเมรัยทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

ดูก่อนคบหบดี ! ภัยเวร ๕ ประการเหล่านี้แล อันอริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

... ..

ดูก่อนคบหบดี ! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยองค์แห่ง **โสดาบัน ๔ ประการ** เหล่าไหนเล่า ?

(๑) คุณก่อนคบหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว **ด้วยความเลื่อมใสอันหยังลงมั่น ไม่วันไหน ในพระพุทเจ้า** ว่า “เพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ “ ดังนี้.

(๒) คุณก่อนคบหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว **ด้วยความเลื่อมใสอันหยังลงมั่น ไม่วันไหน ในพระธรรม** ว่า “ พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

(๓) คุณก่อนคบหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย **ความเลื่อมใสอันหยังลงมั่น ไม่วันไหน ในพระสงฆ์** ว่า “ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว ได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ นั้นแหละคือสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า” ดังนี้.

(๔) คุณก่อนคบหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย **ศีลทั้งหลายในลักษณะเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า** : เป็นศีลที่ไม่ขาด

ไม่ทะเล ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา วิญญูชนสรรเสริญ ไม่
ถูกตัณหาและทิฏฐิลูปคลำ เป็นศีลที่เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิ ดังนี้.

ดูก่อนคหบดี ! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยองค์แห่ง
โสคาบัน ๔ ประการ เหล่านี้แล.

.... ..

ดูก่อนคหบดี ! ก็ **อริยญายธรรม** เป็นสิ่งที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี
แห่งตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา เป็นอย่างไรเล่า ?

ดูก่อนคหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อม **ทำไว้ในใจโดยแยบคาย**
เป็นอย่างดี **ซึ่งปฏิจักษุมุขบาทนั้นเทียว ดังนี้ว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ;
เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี ;
เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป** : ข้อนี้ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ เพราะมี
อวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย ; เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ;
...ฯลฯ... ..ฯลฯ... ..ฯลฯ... เพราะมีชาติเป็นปัจจัย, ชรามรณะ โสกะปริเทวะ
ทุกขะ โทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่ง
กองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอวิชชา นั้นนั่นเทียว, จึงมี
ความดับแห่งสังขาร ; เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ ;
...ฯลฯ... ..ฯลฯ... ..ฯลฯ... เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล ชรามรณะ โสกะปริ
เทวะทุกขโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น : ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้ง
สิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้”.

คหบดี! อริยญาयरธรรมนี้แล เป็นธรรมที่อริยสาวกนั้นเห็นแล้วด้วยดี
แห่งตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา.

คหบดี! ในกาลใดแล ภัยเวร ๕ ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่อริยสาวกทำให้
สงบราบังได้แล้ว ด้วย, อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยโสดาปัตติยังคะ
สี่เหล่านี้ ด้วย, อริยญาयरธรรมนี้ เป็นธรรมอันอริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี แห่ง
ตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา ด้วย ; ในกาลนั้น อริยสาวกนั้นปรารถนาอยู่ ก็
พยากรณ์ตนด้วยตนนั้นแหละว่า “เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเดรัจฉานสิ้น
แล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบายทุกตวินิบาตสิ้นแล้ว, เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่ง
กระแส (แห่งนิพพาน) มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน
มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้.

หมายเหตุผู้รวบรวม : ยังมีสูตรอีกสูตรหนึ่งข้อความอย่างเดียวกันกับสูตรนี้ ผิดกันแต่เพียงตรัส
แก่ภิกษุทั้งหลาย แทนที่จะตรัสกับอนาถปิณฑิกคหบดี, คือสูตรที่ ๒ แห่งคหบดีวรรค อภิสมยสังยุตต์
นิทาน .ส.๑๖/๘๕/๑๕๖; และยังมีสูตรอีกสูตรหนึ่ง(เวรสูตรที่ ๒ อุปาสกวรรค ทสก.
อ.๒๔/๑๙๕/๙๒) มีเค้าโครงและใจความของสูตรเหมือนกันกับสูตรข้างบนนี้ ต่างกันแต่เพียง
ในสูตรนั้นมีคำว่า “ย่อมพิจารณาเห็นโดยประจักษ์” แทนคำว่า “ย่อมกระทำไว้ในใจ
โดยแยบคายเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจจสมุปปาทนั้นเทียว” แห่งสูตรข้างบนนี้ เท่านั้น

---

๑. ดูคำอธิบายความหมายของคำนี้โดยละเอียดได้ในหมวด “ธรรมะแวดล้อม ฯ” ในส่วน
ท้ายเล่ม.

๖

พระโสดาบัน รู้จักปัญญาพาพานขันธ

ภิกษุ ท.! เมื่อใดแล สาวกของพระอริยเจ้าในธรรมวินัยนี้ มา**รู้จักความ**
ก่อกำเนิดแห่งอุปาทานขันธห้า, **รู้จักความตั้งอยู่ไม่ได้**ของอุปาทานขันธห้า **รู้จัก**
รสอร่อยของอุปาทานขันธห้า, **รู้จักโทษอันร้ายกาจ**ของอุปาทานขันธห้า, และ
รู้จักอุปายที่ไปให้พ้นอุปาทานขันธห้านี้เสีย ตามที่ถูกที่จริง ; ภิกษุ ท.! เมื่อนั้น
แหละ สาวกของพระอริยเจ้าผู้นั้น เราเรียกว่า**เป็นพระโสดาบัน** ผู้มีอันไม่ตกต่ำ
เป็นธรรมดา เทียงแท้ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

- ขนธ. ส. ๑๓/๑๙๖/๒๙๖.

๗

พระโสดาบัน รู้จักอินทรีย์หก

ภิกษุ ท.! อินทรีย์ หกอย่างเหล่านี้ มีอยู่. หกอย่างอะไรเล่า? หกอย่าง คือ จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กาอินทรีย์ มนินทรีย์.

ภิกษุ ท.! เมื่อใดแล อริยสาวก มา**รู้จักความก่อกั้น**แห่งอินทรีย์หกเหล่านี้, **รู้จักความตั้งอยู่ไม่ได้**แห่งอินทรีย์หกเหล่านี้, **รู้จักสร้อย**ของอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้ **รู้จักโทษอันร้ายกาจ**ของอินทรีย์ทั้งหกเหล่านี้ ทั้ง**รู้จักอุบายที่ไปให้พ้นอินทรีย์ทั้งหก**เหล่านี้, ตามที่ถูกที่จริง; ภิกษุ ท.! เมื่อนั้นแหละ อริยสาวกนั้น เราเรียกว่า**เป็นพระโสดาบัน** ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เทียงแท้ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้ธรรมได้ในกาลเบื้องหน้า.

-- มหาวาร. สั. ๑๗/๒๗๑/๙๐๒-๙๐๓.

---

๑. อินทรีย์ แปลว่า อำนาจหรือความเป็นใหญ่ ; เมื่อรวมกับคำว่า ตา (จักขุนทรีย์) ก็จะมีหมายถึง ความเป็นใหญ่ในเรื่องการมองเห็น หรือก็คือ ความเป็นใหญ่ในหน้าที่นั้นๆ (เช่นการได้ยิน, การได้กลิ่น, ...).

โสดาปัตติมรรค ๒ จำพวก

ก. สัทธานุสारी

ภิกษุ ท.! ตา ... หู ... จมูก ... ลิ้น ... กาย ... ใจ เป็นสิ่งไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นปกติ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นเป็นปกติ ภิกษุ ท.! บุคคลใด **มีความเชื่อ น้อมจิตไป ในธรรม ๖ อย่างนี้** ด้วยอาการอย่างนี้: บุคคลนี้เราเรียกว่าเป็น **สัทธานุสारी** หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง) หยั่งลงสู่สัพปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ) **ล่วงพ้นบุญชนภูมิ** ไม่อาจที่จะกระทำความผิด อันกระทำแล้วจะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่ควรที่จะทำกาละก่อนแต่ที่จะทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ข. ธัมมานุสारी

ภิกษุ ท.! **ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้** ทนต่อการเพ่งโดยประมาณอันยิ่ง **แห่งปัญญาของบุคคลใด ด้วยอาการอย่างนี้:** บุคคลนี้เราเรียกว่า **ธัมมานุสारी** หยั่งลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง) หยั่งลงสู่สัพปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ) **ล่วงพ้นบุญชนภูมิ** ไม่อาจที่จะกระทำความผิด อันกระทำแล้วจะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่ควรที่จะทำกาละก่อนแต่ที่จะทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

๙

โสดาปัตติผล

ภิกษุ ท.! บุคคลโดยอ้อมรู้ย่อมเห็นซึ่งธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ด้วย **อาการอย่างนี้** (ตามที่กล่าวแล้วในโสดาปัตติมรรค ๒ จำพวก มีการเห็นความไม่เที่ยงเป็นต้น) ; บุคคลนี้เราเรียกว่า โสดาบัน (ผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส) ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องต้น

-- ขนธ. ส. ๑๗/๒๗๘/๔๖๙.

สารีบุตร! อริยอัฏฐังคิกมรรคนั้นนั่นแหละ ชื่อว่า กระแส ได้แก่ สัมมา-
ทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ
สัมมาสติ สัมมาสมาธิ.

-- มหาวาร. ส. ๑๗/๔๓๕/๑๔๓๑.

สูตรข้างบนนี้ (๑๗/๒๗๘/๔๖๙) ทรงแสดงอารมณ์แห่งอนิจจังเป็นต้น ด้วยธรรม ๖ อย่าง คืออายตนะภายในหก; ในสูตรถัดไปทรงแสดงอารมณ์นั้นด้วยอายตนะภายนอกหกคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ก็มี, แสดงด้วยวิญญานหก ก็มี, ด้วยสัมผัสหก ก็มี, ด้วยเวทนาหก ก็มี, ด้วยสัญญาหก ก็มี, ด้วยสัญญาเจตนาหก ก็มี, ด้วยตัณหาหก ก็มี, ด้วยธาตุหก ก็มี, และด้วยขันธห้า ก็มี; ทรงแสดงไว้ด้วยหลักการปฏิบัติอย่างเดียวกัน.

พระโศดาลัยเป็นผู้บริบูรณ์ในศีล (ปาฏิโมกข์) ได้พอประมาณในสมาธิและปัญญา

ภิกษุ ท.! สิกขาบทร้อยห้าสิบสิกขาบทนี้ ย่อมมาสู่อุทเทส (การยกขึ้นแสดงในท่ามกลางสงฆ์) ทุกกึ่งแห่งเดือนตามลำดับ อันกุลบุตรผู้ปรารถนาประโยชน์พากันศึกษาอยู่ในสิกขาบทเหล่านั้น. ภิกษุ ท.! **สิกขาสามอย่างเหล่านี้ มีอยู่ อันเป็นที่ประชุมลงของสิกขาบททั้งปวงนั้น.** สิกขาสามอย่างนั้นเป็นอย่างไรเล่า? คือ **อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา** ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล สิกขาสามอย่างอันเป็นที่ประชุมลงแห่งสิกขาบททั้งปวงนั้น.

ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ **ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ ทำพอประมาณในปัญญา.** เธอยังลวงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง. ชื่อนั้นเพราะเหตุไรเล่า? ชื่อนั้นเพราะเหตุว่าไม่มีผู้รู้ใดๆ กล่าวความอาภัพต่อการบรรลุโลกุตตรธรรม จักเกิดขึ้นเพราะเหตุสักว่า การลวงสิกขาบทเล็กน้อย และการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านี้. ส่วน **สิกขาบทเหล่าใด ที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์, เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคง ในสิกขาบทเหล่านั้น** สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย. ภิกษุนั้น, **เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นโศดาลัย เป็นผู้มิอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น.**

๑. สิกขาบทเล็กน้อย คือ อภิสมาจาริกสิกขา เป็นสิกขาบทที่บัญญัติเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่คนที่ยังไม่เลื่อมใส และเลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่คนที่เลื่อมใสแล้ว.

๒. สิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือ ปาฏิโมกข์ศีล.

๑๑

พระโสดาบันละสังโยชน์ได้สามข้อ มีสามจำพวก

ภิกษุหนึ่ง, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม^๑ เป็นผู้ **สัตตก-**
ชาติคปรมะ ยังต้องท่องเที่ยวไปในภพแห่งเทวดาและมนุษย์อีกเจ็ดครั้ง เป็นอย่าง
มาก แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

(หรือว่า) ภิกษุหนึ่ง, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้
โกลังโกละ จักต้องท่องเที่ยวไปสู่สกุลอีกสองหรือสามครั้ง แล้วย่อมกระทำ
ที่สุดแห่งทุกข์ได้.

(หรือว่า) ภิกษุหนึ่ง, เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้เป็น
เอกพีธี คือจักเกิดในภพแห่งมนุษย์อีกหนเดียวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่ง
ทุกข์ได้.

---

๑. สังโยชน์ คือ เครื่องร้อยรัดจิต ๑๐ ประการ ; ดูในธรรมะแวดล้อมหัวข้อที่ ๓๐.

๑๒

ละสังโยชนสาม และกรรมที่พาไปอบาย คือโสดาบัน

ภิกษุ ท.! ภิกษุไม่ละธรรม ๖ อย่างแล้ว เป็นผู้ไม่ควรเพื่อกระทำให้
แจ้งซึ่งทิวฏฐีสัมปทา (ความเป็นโสดาบัน). ไม่ละธรรม ๖ อย่าง เหล่าไหน
เล่า? ไม่ละธรรมหกอย่างเหล่านี้ คือ :-

- ไม่ละ **สักกายทิวฏฐิ** (ความเห็นผิดว่าฉันธัมมเป็นตัวตน) ;
- ไม่ละ **วิจิกิจฉา** (ความลังเลในปฏิปทาทางดับทุกข์) ;
- ไม่ละ **สีลัพตปรามาส** (การถือเอาศีลและพรตผิดความมุ่งหมายที่แท้จริง) ;
- ไม่ละ **อปายคมนิยราคะ** (ราคะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย) ;
- ไม่ละ **อปายคมนิยโทสะ** (โทสะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย) ;
- ไม่ละ **อปายคมนิยโมหะ** (โมหะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย).

ภิกษุ ท. ! ภิกษุไม่ละธรรม ๖ อย่าง เหล่านี้แล เป็นผู้ไม่ควรกระทำให้
แจ้งซึ่งทิวฏฐีสัมปทา.

ภิกษุ ท.! **ภิกษุละธรรม ๖ อย่างแล้ว เป็นผู้ควรกระทำให้แจ้งซึ่ง ทิวฏฐิ-
สัมปทา.** ละธรรม ๖ อย่างเหล่าไหนเล่า ? ละธรรมหกอย่างเหล่านี้ คือ:

- ละ **สักกายทิฎฐิ** (ความเห็นผิดว่าชั้นร ๕ เป็นตัวตน);
- ละ **วิจิกิจฉา** (ความลังเลในปฏิปทาทางดับทุกข์);
- ละ **สีลัพพตปรามาส** (การถือเอาศีลและพรตผิดความมุ่งหมายที่แท้จริง);
- ละ **อปายคมนิยราคะ** (ราคะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย) ;
- ละ **อปายคมนิยโทสะ** (โทสะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย) ;
- ละ **อปายคมนิยโมหะ** (โมหะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย).

ภิกษุ ท.! ภิกษุละธรรม ๖ อย่างเหล่านี้แล้ว เป็นผู้ควรกระทำให้แจ้งซึ่งทิฎฐิสัมปทา, ดังนี้แล.

- ฉก.อ. ๒๒/๔๘๗/๓๖๐.

๑๓

พระโสดาบันมีญาณหยั่งรู้เหตุให้เกิดขึ้น และเหตุให้ดับไป ของโลก ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว **ย่อมไม่มีความสงสัยอย่างนี้**ว่า “เพราะอะไรมี อะไรจึงมีหนอ ; เพราะอะไรเกิดขึ้น อะไรจึงเกิดขึ้น : เพราะอะไรมี นามรูปจึงมี ; เพราะอะไรมี สหายตนะจึงมี ; เพราะอะไรมี ผัสสะจึงมี ; เพราะอะไรมี เวทนาจึงมี ; เพราะอะไรมี ตัณหาจึงมี ; เพราะอะไรมี อูบาทานจึงมี ; เพราะอะไรมี ภพจึงมี ; เพราะอะไรมี ชาติจึงมี ; เพราะอะไรมี ชรามรณะจึงมี” ดังนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว **ย่อม มีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่น** ว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ; เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น : เพราะวิญญานมี นามรูปจึงมี ; เพราะนามรูปมี สหายตนะจึงมี ; เพราะสหายตนะมี ผัสสะจึงมี ; เพราะผัสสะมี เวทนาจึงมี ; เพราะเวทนามี ตัณหาจึงมี ; เพราะตัณหามี อูบาทานจึงมี ; เพราะอูบาทานมี ภพจึงมี ; เพราะภพมี ชาติจึงมี ; เพราะชาติมี ชรามรณะจึงมี” ดังนี้. อริยสาวกนั้น **ย่อมรู้** ประจักษ์อย่างนี้ ว่า “**โลกนี้ ย่อมเกิดขึ้น ด้วยอาการอย่างนี้**” ดังนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว **ย่อมไม่มีความสงสัยอย่างนี้**ว่า “เพราะอะไรไม่มี อะไรจึงไม่มีหนอ ; เพราะอะไรดับ อะไรจึงดับ : เพราะ

---

๑. สูตรที่ ๙ คหปติวารโรค อภิสมยสังยุตต์ นิทาน.ส. ๑๖/๙๒/๑๗๘, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เสถวัน.

อะไรไม่มี นามรูปจึงไม่มี ; เพราะอะไรไม่มี สหายตนะจึงไม่มี ; เพราะอะไรไม่มี
ผัสสะจึงไม่มี ; เพราะอะไรไม่มี เวทนาจึงไม่มี ; เพราะอะไรไม่มี ตัณหาจึงไม่มี ;
เพราะอะไรไม่มี อุปาทานจึงไม่มี ; เพราะอะไรไม่มี ภพจึงไม่มี ; เพราะอะไรไม่มี
ชาติจึงไม่มี ; เพราะอะไรไม่มี ชรามรณะจึงไม่มี” ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว **ย่อมมีญาณ
หยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่น** ว่า “เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี ; เพราะ
สิ่งนี้ดับสิ่งนี้จึงดับ : เพราะวิญญานไม่มี นามรูปจึงไม่มี ; เพราะนามรูปไม่มี
สหายตนะจึงไม่มี ; เพราะสหายตนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี ; เพราะผัสสะไม่มี
เวทนาจึงไม่มี ; เพราะเวทนาไม่มี ตัณหาจึงไม่มี ; เพราะตัณหาไม่มี อุปาทาน
จึงไม่มี ; เพราะอุปาทานไม่มี ภพจึงไม่มี ; เพราะภพไม่มี ชาติจึงไม่มี ; เพราะ
ชาติไม่มี ชรามรณะจึงไม่มี” ดังนี้ อริยสาวกนั้น ย่อมรู้ประจักษ์ชอบอย่างนี้ว่า
“โลกนี้ ย่อมดับ ด้วยอาการอย่างนี้” ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก **ย่อมมารู้ประจักษ์ถึงเหตุเกิดและความ
ดับแห่งโลก ตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ในกาลใด ; ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนี้**

- ว่า **“ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทฎฐิติ”** ดังนี้บ้าง ;
- ว่า **“ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทสสนะ”** ดังนี้บ้าง ;
- ว่า **“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”** ดังนี้บ้าง ;
- ว่า **“ผู้ได้เห็นพระสัทธรรมนี้”** ดังนี้บ้าง ;
- ว่า **“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ”** ดังนี้บ้าง ;
- ว่า **“ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ”** ดังนี้บ้าง ;
- ว่า **“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”** ดังนี้บ้าง ;
- ว่า **“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องฆ่าแรกกิเลส”** ดังนี้บ้าง ;
- ว่า **“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”** ดังนี้บ้าง ;

ดังนี้ แล.

๑๔

พระโสดาบันคือผู้เห็นชัดรายละเอียดแต่ละสาย ของปฏิจจนุปบาท **ตลอดทั้งสาย**โดยนัยแห่งอริยสัจสี่^๑

(เห็นตลอดสาย นัยที่หนึ่ง)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย ; เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ; เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ; เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ ; เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ; เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา ; เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา ; เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ; เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ; เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ; เพราะมีชาติเป็นปัจจัย, ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า ?** (๑) ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไปแห่งอายุ ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตว์นิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : **นี้เรียกว่า ชรา.** การจติ ความเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายเป็น การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์คือชีวิต จากสัตว์นิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : **นี้เรียกว่า มรณะ.** ชรานี้ด้วย มรณานี้ด้วย ย่อมมีอยู่ดังนี้ ; ดูก่อนภิกษุ

๑. สูตรที่ ๗ ทสพลวรรค นิทานสังยุตต์ นิทาน. ส. ๑๖/๕๐/๘๘, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เชตวัน.

ทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ชรามรรณะ. (๒) **ความก่อกำเนิด**พร้อมแห่งชรามรรณะ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชาติ ; (๓) **ความดับ**ไม่เหลือแห่งชรามรรณะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ ; (๔)มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ นั้นเอง เป็น**ปฏิบัติทำให้ถึงความดับ**ไม่เหลือแห่งชรามรรณะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำ کارงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?** การเกิด การกำเนิด การก้าวลง (สูครรภ) การบังเกิด การบังเกิดโดยยัง ความปรากฏของขันธทั้งหลาย การที่สัตว์ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตตวนิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า **ชาติ**. **ความก่อกำเนิด**พร้อมแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งภพ ; **ความดับ**ไม่เหลือแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งภพ ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั้นเอง เป็น**ปฏิบัติทำให้ถึงความดับ**ไม่เหลือแห่งชาติ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำ کارงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ภพ เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้ เรียกว่า **ภพ**. **ความก่อกำเนิด**พร้อมแห่งภพ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอุปาทาน ; **ความดับ**ไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั้นเอง เป็น**ปฏิบัติทำให้ถึงความดับ**ไม่เหลือแห่งภพ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำ کارงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทานทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านี้ คือ ความยึดมั่นในกาม ความยึดมั่นในความเห็น ความยึดมั่นในข้อปฏิบัติทางกายและวาจา (ศีลพรต) ความยึดมั่นในความเป็นตัวตน : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **นี้ เรียกว่า อุปาทาน. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา ; ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ;** มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ** ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ ความอยากในรูป ความอยากในเสียง...ในกลิ่น...ในรส...ในสัมผัสทางกาย...ความอยากในอัมมารมณ : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **นี้ เรียกว่า ตัณหา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา ; ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ;** มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งตัณหา, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ** ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ เวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางตา...ทางหู...ทางจมูก...ทางลิ้น...ทางกาย และเวทนาที่เกิดจากสัมผัสทางใจ :

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **นี้ เรียกว่า เวทนา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา** ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งผัสสะ; **ความดับ** ไม่เหลือแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความดับ ไม่เหลือแห่งผัสสะ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิบัติให้ถึงความดับ**ไม่เหลือแห่งเวทนา , ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! หมูแห่งผัสสะทั้งหลาย ๖ หมูเหล่านี้ คือ สัมผัส ทางตา... ทางหู...ทางจมูก...ทางลิ้น...ทางกาย สัมผัสทางใจ : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **นี้ เรียกว่า ผัสสะ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งผัสสะ** ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสฬายตนะ ; **ความดับ**ไม่เหลือแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิบัติให้ถึงความดับ**ไม่เหลือแห่งผัสสะ , ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **สฬายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ?** จักขวยตนะ โสฬายตนะ ฆณายตนะ ชิวหายตนะ กายายตนะ มนายตนะ : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **นี้ เรียกว่า สฬายตนะ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสฬายตนะ** ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งนามรูป; **ความดับ**ไม่เหลือแห่งสฬายตนะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งนามรูป; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิบัติให้ถึงความดับ**ไม่เหลือแห่งสฬายตนะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ?** เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ : นี้เรียกว่า นาม. มหาภูตทั้งสี่ด้วย รูปที่อาศัยมหาภูตทั้งสี่ด้วย : นี้เรียกว่า รูป. นามนี้ด้วย รูปนี้ด้วย ย่อมมีอยู่อย่างนี้ : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **นี้ เรียกว่านามรูป. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งนามรูป** ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญาณ ; **ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป** ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูป**, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกิจการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **วิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งวิญญาณทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งทางตา) โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งทางใจ) : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **นี้ เรียกว่า วิญญาณ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญาณ** ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขาร ; **ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ** ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ**, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกิจการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **สังขารทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กายสังขาร (ความปรุงแต่งทางกาย) วจีสังขาร (ความปรุงแต่งทางวาจา) จิตตสังขาร (ความปรุงแต่งทางใจ) : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขาร** ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา ; **ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร** ย่อมมี

เพราะความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ
นั่นเอง เป็น**ปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร**, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความ
เห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกาารงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล อริยสาวก ย่อม**มารู้ทั่วถึง
ซึ่งธรรม อันเป็นปัจจย (เหตุ)** ว่าเป็นอย่างนี้ๆ ; มารู้ทั่วถึงซึ่งเหตุแห่ง
ธรรมอันเป็นปัจจย ว่าเป็นอย่างนี้ๆ ; มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งธรรม
อันเป็นปัจจย ว่าเป็นอย่างนี้ๆ ; มารู้ทั่วถึงซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึง
ความดับไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นปัจจย ว่าเป็นอย่างนี้ๆ , ดังนี้ ; ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ! ในกาลนั้น **เราเรียกอริยสาวกนั้น** ว่า “ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิวฐิติ”
ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ” ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้มาถึงพระสัทธรรม
นี้แล้ว” ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ได้เห็นพระสัทธรรมนี้” ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประกอบแล้ว
ด้วยญาณอันเป็นเสขะ” ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ”
ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประเสริฐ
มีปัญญาเครื่องฆ่าแรกกิเลส” ดังนี้บ้าง ; ว่า **“ยืนอยู่จรตประตู่แห่งอมตะ”**
ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

๑๕

พระโสดาบันคือผู้เห็นชัดรายละเอียดแต่ละสาย ของปฏิจจสมุปบาทตลอดทั้งสายโดยนัยแห่งอริยสัจสี่^๑

(เห็นตลอดสาย นัยที่สอง)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **ขรามรณะ** , รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งขรามรณะ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **ชาติ**, รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งชาติ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **ภพ**, รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งภพ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งภพ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **อุปาทาน**, รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งอุปาทาน, รู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ;

ย่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **ตัณหา**, รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งตัณหา, รู้ทั่วถึง

---

๑. สูตรที่ ๘ ทสพลวรรค นิทานสังยุตต์ นิทาน. ส. ๑๖/๕๑/๙๑, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เชตวัน.

ซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ;

ข่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **เวทนา**, รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งเวทนา, รู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ;

ข่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **ผัสสะ**, รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งผัสสะ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ;

ข่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **สพายตนะ**, รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งสพายตนะ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสพายตนะ ;

ข่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **นามรูป**, รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งนามรูป, รู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ;

ข่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **วิญญาณ**, รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งวิญญาณ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ ;

ข่อมรู้ทั่วถึงซึ่ง **สังขาร**, รู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร, รู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร, รู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **ชรา** **มรณะ** **เป็นอย่างไรเล่า ?** ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไป ๆ แห่งอายุ ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตว์นิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : นี้ เรียกว่า ชรา. การจตุติ การเคลื่อน การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์คือชีวิต จากสัตว์นิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่า มรณะ. ชรานี้ด้วย มรณะนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ดังนี้ ; ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้ เรียกว่า **ชรา** **มรณะ**. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชรา **มรณะ** ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชาติ ; ความดับไม่เหลือแห่งชรา **มรณะ** ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชรา **มรณะ**. ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **ชาติ** **เป็นอย่างไรเล่า ?** การเกิด การกำเนิด การก้าวลง (สู่ครรภ์) การบังเกิด การบังเกิดโดยยี่ง ความปรากฏของขันธทั้งหลาย การที่สัตว์ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตว์นิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้ เรียกว่า **ชาติ**. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งภพ ; ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งภพ ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **ภพ** **เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ : ดูก่อนภิกษุทั้ง

หลาย ! นี้ เรียกว่า ภพ. ความก่อกำเนิดแห่งภพ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอุปาทาน ; ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทานทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านี้ คือ กามอุปาทาน ทิฏฐอุปาทาน สิล্পัตตอุปาทาน อัตตวาทุอุปาทาน : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้ เรียกว่า อุปาทาน. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา ; ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โสภณตัณหา รัมมตัณหา : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้ เรียกว่า ตัณหา. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งเวทนา ; ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐ นั่นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งตัณหา, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **เวทนา เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้ เรียกว่า เวทนา. ความก่อกั้นพร้อมแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งผัสสะ ; ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐ นั้นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนา, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! หมู่แห่งผัสสะทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้ เรียกว่า ผัสสะ. ความก่อกั้นพร้อมแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งสฬายตนะ ; ความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐ นั้นเอง เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **สฬายตนะ เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! จักขุเวทนะ โสตเวทนะ ฆานเวทนะ ชิวหาเวทนะ กายเวทนะ มโนเวทนะ : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้ เรียกว่า สฬายตนะ. ความก่อกั้นพร้อมแห่งสฬายตนะ ย่อมมี เพราะความก่อกั้นพร้อมแห่งนามรูป ; ความดับไม่เหลือแห่งสฬายตนะ

---

๑. คือ อายตนะภายในทั้ง ๖ และอายตนะภายนอกทั้ง ๖.

ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อัน
ประเสริฐ นั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้
คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยง
ชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **นามรูป เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย !
เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ : นี้เรียกว่านาม, มหาภูตทั้งสี่ด้วย
รูปที่อาศัยมหาภูตทั้งสี่ด้วย นี้ เรียกว่า รูป, นามนี้ด้วย รูปนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ดังนี้ ;
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้ เรียกว่า นามรูป. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งนามรูป ย่อม
มี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญาณ ; ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ย่อม
มี เพราะความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อัน
ประเสริฐ นั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูป, ได้แก่สิ่งเหล่านี้
คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การ
เลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **วิญญาณ เป็นอย่างไรเล่า ?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย !
หมู่แห่งวิญญาณทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้ คือ จักขุวิญญาณ โสทวิญาณ ฆาน-
วิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย !
นี้ เรียกว่า วิญญาณ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญาณ ย่อมมี เพราะความก่อกำ
เนิดพร้อมแห่งสังขาร ; ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ ย่อมมี เพราะความดับไม่
เหลือแห่งสังขาร ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐ นั่นเอง เป็น
ปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาณ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็น
ชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ
 پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! **สังขาร เป็นอย่างไรเล่า?** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! สังขารทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้ คือ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! เหล่านี้ เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา ; ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐ นั่นเอง เป็นปฏิบัติทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร, ได้แก่สิ่งเหล่านี้ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! ในการใดแล ภิกษุ ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **ขรามรณะ** ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งขรามรณะ ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ ; มารู้ถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งขรามรณะ ; ว่าเป็นอย่างไร นี้ ๆ

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **ชาติ** ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ : ว่าเป็นอย่างไร นี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **ภพ** ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งภพ ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งภพ ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ : ว่าเป็นอย่างไร นี้ ๆ.

ย่อมมารู้ทั่วถึงซึ่ง **อุปาทาน** ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง เหตุให้เกิดขึ้นแห่งอุปาทาน ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ; มารู้ทั่วถึงซึ่ง ข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน : ว่าเป็นอย่างไร นี้ ๆ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลนั้น เราเรียกภิกษุนั้น ว่า :

- “ผู้สมบรูณ์แล้วด้วยทิวณฺฐิ” ดั่งนี้บ้าง ;
- “ผู้สมบรูณ์แล้วด้วยทสฺสนะ” ดั่งนี้บ้าง ;
- “ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว” ดั่งนี้บ้าง ;
- “ผู้ได้เห็นซึ่งพระสัทธรรมนี้” ดั่งนี้บ้าง ;
- “ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ” ดั่งนี้บ้าง ;
- “ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ” ดั่งนี้บ้าง ;
- “ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” ดั่งนี้บ้าง ;
- “ผู้ประเสริฐมีปัญญาชำแรกกิเลส” ดั่งนี้บ้าง ;
- “ยืนอยู่จรตประตู่แห่งอมตะ” ดั่งนี้บ้าง.

๑๖

ผู้รู้ปฏิจสุมุบาทแต่ละสายโดยนัยแห่งอริยสังคีติ^๑ ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต ชื่อว่าโสดาบัน (ญาณวัตถุ ๔๔)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดง ซึ่งญาณวัตถุ^๒ ๔๔ อย่าง แก่พวกเธอทั้งหลาย. พวกเธอทั้งหลายจงฟังข้อความนั้น จงกระทำในใจให้ สำเร็จประโยชน์, เราจักกล่าวบัดนี้. ครั้นภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น พูลรับสนอง พระพุทธดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถ้อยคำเหล่านี้ว่า :-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ญาณวัตถุ ๔๔ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ?
ญาณวัตถุ ๔๔ อย่างคือ :-

(หมวด ๑) ๑. ญาณ คือความรู้ ในชรามรณะ; ๒. ญาณ คือ ความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับ ไม่เหลือแห่งชรามรณะ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ หลุดถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ;

---

๑. สูตรที่ ๓ กฬารชัตติยวรรค นิทานสังยุตต์ นิทาน.ส ๑๖/๖๗/๑๑๘. ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เชตวัน.

๒. ญาณวัตถุ แปลว่า สิ่งซึ่งเป็นที่กำหนดพิจารณาของญาณ ญาณกำหนดพิจารณาสิ่งใด สิ่งนั้นเรียกว่า ญาณวัตถุ เฉพาะในกรณีนี้ หมายถึงอาการ ๔ อย่าง ๆ ของปฏิจสุมุบาทแต่ละอาการ ซึ่งมี อยู่ ๑๑ อาการ; ดังนั้น จึงเรียกว่า ญาณวัตถุ ๔๔.

(หมวด ๒) ๑. ญาณ คือความรู้ ในชาติ ; ๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งชาติ ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ;

(หมวด ๓) ๑. ญาณ คือความรู้ ในภพ ; ๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งภพ ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งภพ ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ ;

(หมวด ๔) ๑. ญาณ คือความรู้ ในอุปาทาน ; ๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งอุปาทาน ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน ;

(หมวด ๕) ๑. ญาณ คือความรู้ ในตัณหา ; ๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งตัณหา ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ;

(หมวด ๖) ๑. ญาณ คือความรู้ ในเวทนา ; ๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งเวทนา ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ;

(หมวด ๗) ๑. ญาณ คือความรู้ ในผัสสะ ; ๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งผัสสะ ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ;

(หมวด ๘) ๑. ญาณ คือความรู้ ใน**สหายตนะ** ; ๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสหายตนะ ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ ;

(หมวด ๙) ๑. ญาณ คือความรู้ ใน**นามรูป** ; ๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งนามรูป ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ;

(หมวด ๑๐) ๑. ญาณ คือความรู้ ใน**วิญญาน** ; ๒. ญาณ คือความรู้ ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งวิญญาน ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน ;

(หมวด ๑๑) ๑. ญาณ คือความรู้ ใน**สังขาร**ทั้งหลาย ; ๒. ญาณ คือความรู้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร ; ๓. ญาณ คือความรู้ ในความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ; ๔. ญาณ คือความรู้ ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ;

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้เรียกว่า **ญาณวัตถุ ๔๔** อย่าง.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ขรามรณะ** เป็นอย่างไรเล่า ? ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีพินหลุด ความมีพมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไป ๆ แห่งอายุ ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตว์นิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่าชรา. การจृติ ความเคลื่อน การแตก

สลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่ง
ขันธทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์คือชีวิต จากสัตว์นิกาย
นั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ๆ : นี้เรียกว่า มรณะ. ชรานี้ด้วย มรณะนี้
ด้วย ย่อมมีอยู่ดังนี้ ; ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! นี้เรียกว่า ชรามรณะ. ความก่อ
ขึ้นพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งชาติ ; ความ
ดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ ; มรรคอัน
ประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งชรามรณะ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การ
พูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ
ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก **ย่อมมารู้ทั่วถึง ซึ่งชรามรณะ ว่าเป็น
อย่างไร ๆ, มารู้ทั่วถึง** ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชราและมรณะ ว่าเป็นอย่างไร ๆ, มารู้ทั่ว
ถึง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ ว่าเป็นอย่างไร ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งข้อปฏิบัติ
เครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ ว่าเป็นอย่างไร ๆ, ในกาล
ใด ; ในกาลนั้นความรู้ันของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ญาณในธรรม** (ธมมญาณ). ด้วย
ธรรมนั้นอันอริยสาวกนั้นเห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรมอันใช้ได้
ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อม **นำความรู้ันไปสู่นัยะอันเป็นอดีตและอนาคต**
(ต่อไปอีก) ว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอดีต
ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งชรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ,
ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติ
เครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ; สมณะหรือพราหมณ์เหล่า
นั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึง
แม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้
อย่างยิ่ง ซึ่งชรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่ง ชรามรณะ, จักรู้อย่าง
ยิ่ง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้

ลู่ถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ก็ตาม ; สมณะหรือพรหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จรรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้ของ อริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ญาณในการรู้ตาม** (อันวัยญาณ).

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **ญาณทั้งสอง คือธัมมญาณและอันวัยญาณ เหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ ผ่องใส ในกาลใด ;** ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้นว่า “ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิฏฐิ” , ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ” , ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้มาถึงพระ สัทธรรมนี้แล้ว” , ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้” , ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ” , ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประกอบแล้ว ด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ” , ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว” , ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องฆ่าแรกกิเลส” , ดังนี้บ้าง ; ว่า “**ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ**” , ดังนี้บ้าง, ดังนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **กัชาติ เป็นอย่างไรเล่า ?** การเกิด การกำเนิด การก้าวลง (สูครรภ) การบังเกิด การบังเกิดโดยยิ่ง ความปรากฏของชั้นทั้งหลาย การที่สัตว์ได้ซึ่งอายตนะทั้งหลาย ในสัตวนิกายนั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลาย เหล่านั้น ๆ : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! นี้ เรียกว่า ชาติ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่ง ชาติ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งภพ ; ความดับไม่เหลือแห่งชาติ ย่อม มี เพราะความดับไม่เหลือแห่งภพ ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ นั้นเอง เป็นปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความ เห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิต ชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก **ย่อมมารู้ทั่วถึง ซึ่งชาติ ว่าเป็น อย่างนี้ ๆ, มารู้ทั่วถึง** ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ , มารู้ทั่ว

ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ , มารู้อันถึง ซึ่งข้อปฏิบัติ
เครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ , ในกาลใด ;
ในกาลนั้นความรู้ันของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ญาณในธรรม** (อภิมมญาณ).
ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้นเห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็น
ธรรมอันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อม **นำความรู้ันไปสู่ฐานะอันเป็น
อดีตและอนาคต** (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ใน
กาลชียดยาวนานฝ่ายอดีต ได้รู้อย่างอึ้งแล้ว ซึ่งชาติ, ได้รู้อย่างอึ้งแล้ว ซึ่งเหตุ
ให้เกิดขึ้นแห่งชาติ, ได้รู้อย่างอึ้งแล้ว ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ, ได้รู้อย่างอึ้ง
แล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ; สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างอึ้งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่าง
อึ้งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลชียดยาวนาน
ฝ่ายอนาคต จักรู้อย่างอึ้ง ซึ่งชาติ, จักรู้อย่างอึ้ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชาติ, จัก
รู้อย่างอึ้ง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ, จักรู้อย่างอึ้ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์
ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชาติ ก็ตาม ; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็
จักรู้อย่างอึ้ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างอึ้งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้ันของ
อริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ญาณในการรู้ตาม** (อันทวยญาณ).

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **ญาณทั้งสอง คือธัมมญาณและอันทวยญาณ เหล่า
นี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ ผ่องใส ในกาลใด ;** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย !
ในกาลนั้น **เราเรียกอริยสาวกนั้นว่า** “ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทวิภูจฺจึ”, ดังนี้บ้าง ; ว่า
“ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทิสสนะ”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”, ดังนี้บ้าง ;
ว่า “ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอัน
เป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชชาอันเป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ถึง
ซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำระกิเลส”,
ดังนี้บ้าง ; ว่า **“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”,** ดังนี้บ้าง, ดังนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ภพ** เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **อุปาทาน** เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ตัณหา** เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **เวทนา** เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **ผัสสะ** เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **สหายนะ** เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **นามรูป** เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **วิญญาน** เป็นอย่างไรเล่า ? ...ฯลฯ...

(ข้อความนี้ที่ละไว้ด้วย ...ฯลฯ... ดังข้างบนนี้ มีข้อความเต็มดั่งในข้ออันว่าด้วย ชรามรรณะ และชาติ ช้างต้นทุกประการ ต่างกันแต่ชื่อหัวข้อธรรม).

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ **สังขารทั้งหลาย** เป็นอย่างไรเล่า ? ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! สังขารทั้งหลาย สามอย่างเหล่านี้ คือ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขารย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา ; ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็นปฏิบัติทำให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก **ย่อมมารู้ทั่วถึง ซึ่งสังขารทั้งหลายว่าเป็นอย่างนี้ ๆ**. มารู้ทั่วถึง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร **ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ**, มารู้ทั่วถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร **ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ**, มารู้ทั่วถึง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร **ว่าเป็นอย่างนี้ ๆ**, ในกาลใด; ในกาลนั้น ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ญาณในธรรม**

(ธมมญาณ). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้นเห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรมอันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อม**นำความรู้นั้นไปสู่ฐานะอันเป็นอดีตและอนาคต** (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอดีต ได้รู้อย่างอึ้งแล้ว ซึ่งสังขารทั้งหลาย, ได้รู้อย่างอึ้งแล้ว ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร, ได้รู้อย่างอึ้งแล้ว ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร, ได้รู้อย่างอึ้งแล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่านก็ได้รู้อย่างอึ้งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างอึ้งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้อย่างอึ้งซึ่งสังขารทั้งหลาย, จักรู้อย่างอึ้ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งสังขาร, จักรู้อย่างอึ้งซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร, จักรู้อย่างอึ้ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ก็ตาม ; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่านก็จักรู้อย่างอึ้ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างอึ้งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ญาณในการรู้ตาม** (อันวัยญาณ).

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **ญาณทั้งสอง คือธมมญาณและอันวัยญาณ เหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ ผ่องใส ในกาลใด ;** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลนั้น **เราเรียกอริยสาวกนั้นว่า** “ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทิวฐิ”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้สมบุรณ์แล้วด้วยทัสสนะ”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”, ดังนี้บ้าง ; ว่า “ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำแรกกิเลส”, ดังนี้บ้าง ; ว่า **“ยืนอยู่จรตประตู่แห่งอมตะ”,** ดังนี้บ้าง, ดังนี้ แล.

๑๗

ผู้รู้ปฏิบัติจนอุปบาทแต่ละสายถึง “เหตุเกิด” และ “ความดับ” ทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต ก็ชื่อว่าไสตฉบับ^๑ (ญาณวัตถุ ๗๗)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดง ซึ่งญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง แก่พวกเธอทั้งหลาย. พวกเธอทั้งหลายจงฟังความชื่อนั้น, จงทำในใจให้สำเร็จประโยชน์, เราจักกล่าวบัดนี้. ครั้นภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นทูลรับสนองพระพุทธดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสถ้อยคำเหล่านั้นว่า:-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ก็ ญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า ? ญาณวัตถุ ๗๗ อย่างนั้น คือ :-

(หมวด ๑) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะย่อมไม่มี ; ๓. ญาณ คือความรู้ว่าแม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอดีต เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะย่อมไม่มี ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอนาคต เพราะมีชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ ; ๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อชาติไม่มี ชรามรณะ

---

๑ สูตรที่ ๔ กฬารชัตติยวรรค นิทานสังยุตต์ นิทาน. ส. ๑๖/๗๑/๑๒๖, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เชตวัน.

ย่อมไม่มี ; ๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ **ธัมมัญญูติญาณ**^๑ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา ;

(หมวด ๒) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า **เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ** ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี ; ๓. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอดีต** เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ; ๖. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอนาคต** เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี ; ๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ **ธัมมัญญูติญาณ** ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา ;

(หมวด ๓) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า **เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ** ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี ; ๓. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ใน กาลยึดยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอดีต** เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ; ๖. ญาณคือความรู้ว่า **แม้ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอนาคต** เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี ; ๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ **ธัมมัญญูติญาณ** ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา ;

---

๑. ธัมมัญญูติญาณ ในกรณีนี้ คือ ญาณเป็นไปตามหลักของปฏิจจสมุปบาท เป็นกรณี ๆ ไป เช่น ในกรณีแห่งชาติดังที่กล่าวนี้เป็นต้น.

(หมวด ๔) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า **เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน** ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า **เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี** ; ๓. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี** ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ; ๖. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี** ; ๗. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ รัหมัญญูติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา** ;

(หมวด ๕) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า **เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา** ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า **เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี** ; ๓. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี** ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา ; ๖. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี** ; ๗. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ รัหมัญญูติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา** ;

(หมวด ๖) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า **เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา** ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า **เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี** ; ๓. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอดีต เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี** ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา ; ๖. ญาณ คือ

ความรู้ว่า แม้ในกาลชิตยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาข่อมไม่มี ;
๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ **ธัมมัญญูติญาณ** ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป
เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา ;

(หมวด ๗) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า **เพราะมีสหายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ** ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อสหายตนะไม่มี ผัสสะข่อมไม่มี ;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลชิตยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีสหายตนะ
เป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลชิตยาวนานฝ่าย
อดีต เมื่อสหายตนะไม่มี ผัสสะข่อมไม่มี ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาล
ชิตยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีสหายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ; ๖. ญาณ
คือความรู้ว่า แม้ในกาลชิตยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อสหายตนะไม่มี ผัสสะ
ข่อมไม่มี ; ๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ **ธัมมัญญูติญาณ** ในกรณีนี้ ก็
มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา ;

(หมวด ๘) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า **เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึง
มีสหายตนะ** ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อนามรูปไม่มี สหายตนะข่อมไม่มี ;
๓. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลชิตยาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีนามรูปเป็น
ปัจจัย จึงมีสหายตนะ ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลชิตยาวนานฝ่าย
อดีต เมื่อนามรูปไม่มี สหายตนะข่อมไม่มี ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้
ในกาลชิตยาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสหายตนะ ;
๖. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ในกาลชิตยาวนานฝ่ายอนาคต เมื่อนามรูปไม่มี
สหายตนะข่อมไม่มี ; ๗. ญาณ คือความรู้ว่า แม้ **ธัมมัญญูติญาณ** ในกรณี
นี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา ;

(หมวด ๙) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า **เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย
จึงมีนามรูป** ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปข่อมไม่มี ;

๓. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีวิญญาน เป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอดีต** เมื่อวิญญานไม่มี นามรูปย่อมไม่มี ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีวิญญานเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ; ๖. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอนาคต** เมื่อวิญญานไม่มี นามรูปย่อมไม่มี ; ๗. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ ัมมัญญัติญาณ ในกรณีนี้** ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา ;

(หมวด ๑๐) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า **เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน** ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า **เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี วิญญานย่อมไม่มี** ; ๓. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีสังขาร เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอดีต** เมื่อสังขารทั้งหลายไม่มี วิญญานย่อมไม่มี ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน ; ๖. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอนาคต** เมื่อสังขารทั้งหลาย ไม่มี วิญญานย่อมไม่มี ; ๗. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ ัมมัญญัติญาณ ในกรณีนี้** ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป จางไป ดับไป เป็นธรรมดา ;

(หมวดที่ ๑๑) ๑. ญาณ คือความรู้ว่า **เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย** ; ๒. ญาณ คือความรู้ว่า **เมื่ออวิชชาไม่มี** สังขารทั้งหลายย่อมไม่มี ; ๓. ญาณคือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอดีต** เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย ; ๔. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอดีต** เมื่ออวิชชาไม่มี สังขารทั้งหลายย่อมไม่มี ; ๕. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอนาคต** เพราะมีอวิชชา เป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย ; ๖. ญาณ คือความรู้ว่า **แม้ในกาลยัตถาวนานฝ่ายอนาคต** เมื่ออวิชชาไม่มี สังขารทั้งหลายย่อมไม่มี ; ๗. ญาณ

คือความรู้ว่า แม้ ธรรมปฏิบัติญาณ ในกรณีนี้ ก็มีความสิ้นไป เสื่อมไป
จางไป ดับไป เป็นธรรมดา.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้ เรียกว่า ญาณวัตถุ ๗๗ อย่าง, ดังนี้ แล.

๑๘

ผู้มีธัมมญาณและอันวัยญาณ (พระโสดาบัน)

ภิกษุ ท.! ก็ **ชรามรณะ** เป็นอย่างไรเล่า? ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีฟันหลุด ความมีผมหงอก ความมีหนังเหี่ยว ความสิ้นไปแห่งอายุ ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย ในสัตว์นิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : นี้เรียกว่าชรา. การจู่ติ ความเคลื่อนไหว การแตกสลาย การหายไป การวายชีพ การตาย การทำกาละ การแตกแห่งขันธุ์ทั้งหลาย การทอดทิ้งร่าง การขาดแห่งอินทรีย์คือชีวิต จากสัตว์นิกายนั้นๆ ของสัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นๆ : นี้เรียกว่ามรณะ. ชรานี้ด้วย มรณะนี้ด้วย ย่อมมีอยู่ดังนี้ ; ภิกษุ ท.! นี้เรียกว่าชรามรณะ.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชรามรณะ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งชาติ ; **ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ** ย่อมมี เพราะความดับไม่เหลือแห่งชาติ ; มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ**, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท.! อริยสาวก ย่อมมารู้ทั่วถึง ซึ่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, มารู้ทั่วถึง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ ว่าเป็นอย่างนี้ๆ, ในกาล

ใด ; ในกาลนั้น ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **ธัมมญาณ** (ญาณในธรรม). ด้วยธรรมนี้อันอริยสาวกนั้นเห็นแล้ว รู้แล้ว บรรลุแล้ว หยั่งลงแล้ว และเป็นธรรมอันใช้ได้ไม่จำกัดกาล, อริยสาวกนั้น ย่อมนำความรู้นั้นไปสู่ขั้นอันเป็นอดีตและอนาคต (ต่อไปอีก) ว่า “สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอดีต ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งชราภรณ์, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชราภรณ์, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชราภรณ์, ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชราภรณ์; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็ได้รู้อย่างยิ่งแล้ว เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้. ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในกาลฮิตยาวนานฝ่ายอนาคต จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งชราภรณ์, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งเหตุให้เกิดขึ้นแห่งชราภรณ์, จักรู้อย่างยิ่งซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชราภรณ์, จักรู้อย่างยิ่ง ซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งชราภรณ์, ก็ตาม; สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทุกท่าน ก็จักรู้อย่างยิ่ง เหมือนอย่างที่เราเองได้รู้อย่างยิ่งแล้วในบัดนี้” ดังนี้. ความรู้นี้ของอริยสาวกนั้น ชื่อว่า **อัญญญาณ** (ญาณในการรู้ตาม).

ภิกษุ ท.! ญาณทั้งสอง คือธัมมญาณและอัญญญาณเหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ ผ่องใส ในกาลใด;

ภิกษุ ท.! ในกาลนั้น เราเรียกอริยสาวกนั้นว่า “ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยทัญญู”, ดังนี้บ้าง; ว่า **“ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยทัสสนะ”,** ดังนี้บ้าง; ว่า **“ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว”,** ดังนี้บ้าง; ว่า **“ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้”,** ดังนี้บ้าง ; ว่า **“ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณผู้เป็นเสขะ”,** ดังนี้บ้าง; ว่า **“ผู้ประกอบด้วยวิชาอันเป็นเสขะ”,** ดังนี้บ้าง; ว่า **“ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว”,** ดังนี้บ้าง; ว่า **“ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องฆ่าแรกกิเลส”,** ดังนี้บ้าง; ว่า **“ยืนอยู่จรดประตูแห่งอมตะ”,** ดังนี้บ้าง, ดังนี้.

๑๙

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโสดาบัน) ในกรณีของความเห็นที่เป็นไปในลักษณะ ยึดถือตัวตน^๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่หนอ เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งอะไร เพราะปักใจเข้าไปสู่อะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นจนถึงกับว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้นไม่ตก แต่ละอย่าง ๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดูการตั้งอยู่ของเสาระเนียด” ดังนี้ ?

ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น กราบพูลวิงวอนว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เป็นการชอบแล้วหนอ ขอให้อรรถแห่งภาศิตนั้น จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าเองเถิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้” ดังนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสเตือนให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นตั้งใจฟังด้วยดีแล้ว ได้ตรัสข้อความดังต่อไปนี้ :-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อ **รูปนั้นแล** มีอยู่, เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งรูป เพราะปักใจเข้าไปสู่รูป ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้นไม่ตก

---

๑. สูตรที่ ๑ โสดาปัตตวิรรค ทิฏฐิสัญยตต์ ขนธ. ส. ๑๗/๒๔๘/๔๑๗, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เชตวัน.

แต่ละอย่าง ๆ เป็นของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดูการตั้งอยู่ของเสาระเนียด” ดังนี้.
(ในกรณีแห่งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่าง
เดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งชั้นแต่ละ
ชั้นเท่านั้น).

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! พวกเขาจะสำคัญความข้อนี้อะไร : **รูป**
เที่ยงหรือไม่เที่ยง ? (“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”) ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้น เป็นทุกข์
หรือเป็นสุขเล่า ? (“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”) แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มี
ความแปรปรวนเป็นธรรมดา **แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว** ทิฏฐิ
อย่างนี้ จะเกิดขึ้นได้ใหม่ว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์ก็ไม่
คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้นไม่ตก แต่ละอย่าง ๆ เป็นของตั้งอยู่
อย่างมั่นคงดูการตั้งอยู่ของเสาระเนียด” ดังนี้ ? (“ข้อนี้หนามีได้พระเจ้าข้า !”)
(ในกรณีแห่งเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีถ้อยคำที่ตรัสถามและภิกษุเหล่านั้นทูล
ตอบอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งชั้นแต่ละชั้น
เท่านั้น).

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **แม้สิ่งใดที่บุคคลได้เห็นแล้ว ฟังแล้ว รู้สึก**
แล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว ครุ่นคิดอยู่ด้วยใจแล้ว ; เหล่านี้
เป็นของเที่ยงหรือไม่เที่ยง ? (“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”) ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้น
เป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ? (“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”) แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็น
ทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา **แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว**
ทิฏฐิอย่างนี้ จะเกิดขึ้นได้ใหม่ว่า “ลมก็ไม่พัด แม่น้ำก็ไม่ไหล สตรีมีครรภ์
ก็ไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ก็ไม่ขึ้นไม่ตก แต่ละอย่าง ๆ เป็น
ของตั้งอยู่อย่างมั่นคงดูการตั้งอยู่ของเสาระเนียด” ดังนี้ ? (“ข้อนี้หนามีได้
พระเจ้าข้า !”)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล ความสงสัย (กังขา) ในฐานะ
ทั้งหลาย ๖ ประการเหล่านี้^๑ เป็นสิ่งที่อริยสาวกละขาดแล้ว ; ในกาลนั้น
ก็เป็นอันว่า ความสงสัยแม้ในทุกข์, แม้ในเหตุให้เกิดทุกข์, แม้ในความดับไม่
เหลือแห่งทุกข์, แม้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์
ก็เป็นสิ่งที่อริยสาวกละขาดแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็น **อริยสาวกผู้
เป็นโสดาบัน** มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ (ต่อนิพพาน) มีการ
ตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้นนี้ แล.

---

๑. ฐานะหกประการ คือ ชันถ์ห้าประการ และอาการที่ได้เห็นแล้วเป็นต้นดังที่กล่าวแล้วข้างบนเจ็ด
อย่างรวมเป็นหนึ่งประการ ; รวมเป็นหกประการ.

ผู้สิ้นความสงสัย (พระโศดาบัน) ในกรณีของความเห็นที่เป็นไปในลักษณะขาดสูญ^๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เมื่ออะไรมีอยู่หนอ เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งอะไร เพราะปักใจเข้าไปสู่อะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคแล้ว, ไม่มีอัญญาอันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว, ไม่มีโลกนี้, ไม่มีโลกอื่น, ไม่มีมารดา, ไม่มีบิดา, ไม่มีสัตว์ทั้งหลายอันเป็นโอปปาติกะ, ไม่มีสมณะและพราหมณ์ ผู้ไปแล้วถูกต้อง ผู้ปฏิบัติแล้วถูกต้อง ผู้ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศอยู่ในโลก ; คนเรานี่ เป็นแต่การประชุมของมหาภูตทั้งสี่, เมื่อใดทำกาละ เมื่อนั้นดินย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งดิน น้ำย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งน้ำ ไฟย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งไฟ ลมย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งลม อินทรียทั้งหลายย่อมหายไปในอากาศ ; บุรุษทั้งหลายมีเพียงวางศพเป็นที่ครบห้า จะพาเขาผู้ตายแล้วไป; ร่องรอยทั้งหลาย ปรากฏอยู่เพียงแต่ป่าช้า เป็นเพียงกระดูกทั้งหลาย มีสีเพียงดั่งสีแห่งนกพิราบ, การบูชาเช่นสรวง มีขี้เถ้าเป็นที่สุด, สิ่งที่เรียกว่าทานนั้น เป็นบทรบัญญัติของคนเขลา, คำของพวกที่กล่าวว่า อะไร ๆ มีอยู่นั้น เป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ ; ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพินาศไป มิได้มีอยู่ ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ?

๑. สูตรที่ ๕ โสดาปัตตติวรรค ทิฏฐิสังยุตต์ ขนธ. ส. ๑๗/๒๕๔/๔๒๕, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เชตวัน.

ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น กราบทูลวิงวอนว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ธรรมทั้งหลาย ของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นมูล มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เป็นการชอบแล้วหนอ ขอให้อรรถแห่งภชาตินั้น จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเจ้าเองเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้” ดังนี้. พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสเตือนให้ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นตั้งใจฟังด้วยดีแล้ว ได้ตรัสข้อความดังต่อไปนี้ :-

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อ **รูปนั้นแล** มีอยู่, **เพราะเข้าไปยึดถือซึ่งรูป เพราะปิกใจเข้าไปสู่รูป ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า** “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคแล้ว, ไม่มีอัญชยะอันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโศตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดี แล้ว กระทำชั่วแล้ว, ไม่มีโลกนี้, ไม่มีโลกอื่น, ไม่มีมารดา, ไม่มีบิดา, ไม่มีสัตว์ทั้งหลายอันเป็นโอปปาติกะ, ไม่มีสมณะและพรหมณ์ผู้ไปแล้วถูกต้อง ผู้ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศอยู่ในโลก ; คนเรานี่ เป็นแต่การประชุมของมหาภูตทั้งสี่, เมื่อใดทำกาละ เมื่อนั้นดินย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งดิน น้ำย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งน้ำ ไฟย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งไฟ ลมย่อมเข้าไปสู่หมู่แห่งลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมหายไปในอากาศ ; บุรุษทั้งหลายมีเพียงวางศพเป็นที่ครบห้า จะพาเขาผู้ตายแล้วไป ; ร่องรอยทั้งหลาย ปรากฏอยู่เพียงแค่ว่า ข้า เป็นเพียงกระดูกทั้งหลาย มีสีเพียงดั่งสีแห่งนกพิราบ, การบูชาเช่นสรวง มีชี้เล่าเป็นที่สุด, สิ่งทีเรียกว่าทานนั้น เป็นบัพพัญญุตินของคณเขลา, คำของพวกทีกล่าวว่า อะไร ๆ มีอยู่นั้น เป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ ; ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพินาศไป มิได้มีอยู่ ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! พวกเขาจะสำคัญความข้อนี้ ว่าอย่างไร : **รูป** เทียงหรือไม่เทียง ? (“ไม่เทียง พระเจ้าข้า !”) ก็สิ่งใดไม่เทียง สิ่งนั้นเป็น

ทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ? (“*เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า!*”) แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ทัศนียภาพนี้ จะเกิดขึ้นได้ใหม่ว่า “ไม่มีทานอันบุคคลบริจาคแล้ว, ไม่มีอัญชยะอันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรม อันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว, ... ฯลฯ... ฯลฯ... คำของพวกที่กล่าวว่า อะไร ๆ มีอยู่นั้นเป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ ; ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพินาศไป มิได้มีอยู่ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ? (“*ซื่อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า!*”) (ในกรณีแห่ง **เวทนา สัตถุญา สังขาร วิญญาณ** ก็มีถ้อยคำที่ตรัสอย่างเดียวกันทุกตัวอักษรกับในกรณีแห่งรูปนี้ ต่างกันแต่เพียงชื่อแห่งชั้นแต่ละชั้นนี้ เท่านั้น).

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **แม้สิ่งใดที่บุคคลได้เห็นแล้ว ฟังแล้ว รู้สึกแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว ครุ่นคิดอยู่ด้วยใจแล้ว ;** เหล่านี้เป็นของเที่ยงหรือไม่เที่ยง ? (“*ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า!*”) ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ? (“*เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า!*”) แม้สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา **แต่ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งสิ่งนั้นแล้ว ทัศนียภาพนี้ จะเกิดขึ้นได้ใหม่ว่า “ไม่มีทานอันบุคคล บริจาคแล้ว, ไม่มีอัญชยะอันบุคคลประกอบแล้ว, ไม่มีโหตระอันบุคคลบูชาแล้ว, ไม่มีผลวิบากแห่งกรรมอันบุคคลกระทำดีแล้ว กระทำชั่วแล้ว ... ฯลฯ... ฯลฯ... คำของพวกที่กล่าวว่า** อะไร ๆ มีอยู่นั้นเป็นคำเปล่า (จากความหมาย) เป็นคำเท็จ เป็นคำเพ้อเจ้อ ; ทั้งคนพาลและบัณฑิต ครั้นกายแตกทำลายแล้ว ย่อมขาดสูญพินาศไป มิได้มีอยู่ภายหลังแต่การตาย” ดังนี้ ? (“*ซื่อนั้น หามิได้พระเจ้าข้า!*”)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **ในกาลใดแล ความสงสัย (กังขา) ในฐานะทั้งหลาย ๖ ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่อริยสาวกละขาดแล้ว ; ในกาลนั้นก็**เป็นอันว่า **ความสงสัยแม้ในทุกข์, แม้ในเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์, แม้ใน**

ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, แม้ในข้อปฏิบัติเครื่องทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ก็เป็นสิ่งที่อริยสาวกนั้น ละขาดแล้ว.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! อริยสาวกนี้ **เราเรียกว่า เป็น อริยสาวกผู้เป็น โสดาบัน** มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ (ต่อนิพพาน) มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น, ดังนี้ แล.

๒๑

ผลแห่งความเป็นโสดาบัน

ภิกษุ ท.! อานิสงส์แห่งการทำให้แจ้ง ซึ่งโสดาปัตติผล ๖ อย่าง เหล่านี้ มีอยู่. หกอย่าง เหล่าไหนเล่า? หกอย่าง คือ :--

เป็นบุคคลผู้ **เที่ยงแท้ต่อศีลธรรม** ;

เป็นบุคคลผู้ **มีธรรมอันไม่รู้เสื่อม** ;

ทุกซัดบไปทุกชั้นตอนแห่งการกระทำ ที่กระทำแล้ว ;

เป็นบุคคลผู้ **ประกอบด้วยอสาธารณญาณ** (ที่ไม่ทั่วไปแก่พวกอื่น) ;

เป็นบุคคลผู้ **เห็นธรรมที่เป็นเหตุ** ; และ

เห็นธรรมทั้งหลาย ที่เกิดมาแต่เหตุ.

ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล อานิสงส์ ๖ ประการแห่งการทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

-- ฉกก. อ๋. ๒๒/๔๙๐/๓๖๘.

๒๒

ความเป็นโสดาบัน ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

ภิกษุ ท.! แม้พระเจ้าจักรพรรดิ ได้ครองความเป็นใหญ่ยิ่งแห่งทวีปทั้งสี่ เบื้องหน้าจากการตายเพราะการแตกทำลายแห่งกาย อาจได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นสหายอยู่ร่วมกับเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถูกล้อมล้อมอยู่ด้วยหมู่ นางอัปสร ในสวนนันทวัน ท้าวเธอเป็นผู้เอิบอิ่มเพียบพร้อมด้วยกามคุณทั้งห้า อันเป็นของทิพย์ อย่างนี้ก็ตาม, แต่กระนั้น ท้าวเธอก็ยัง **รอดพ้นไปไม่ได้ จากนรก** จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุ ท.! ส่วนอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ แม้เป็นผู้ยังอัตตภาพให้พองเป็นไปด้วยคำข้าวที่ได้มาจากบิณฑบาตด้วยปลีแข้งของตนเอง พันกายด้วยการนุ่งห่มผ้าปอนๆ ไม่มีชาย, หากแต่ว่าเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยธรรม ๔ ประการ เธอก็ยังสามารถ **รอดพ้นเสียได้ จากนรก** จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุ ท.! ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นไฉน? สี่ประการคือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธรเจ้า ... ในองค์พระธรรม ... ในองค์พระสงฆ์ ... เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลาย ชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า ฯลฯ ดังนี้.

ภิกษุ ท.! ระหว่างการได้ทวีปทั้งสี่ กับการได้ธรรม ๔ ประการนี้
การได้ทวีปทั้งสี่มีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่สิบหก ของการได้ธรรม ๔ ประการนี้ เอย.

-- มหาวาร. ส. ๑๗/๔๒๘-๔๒๙/๑๔๑๑-๑๔๑๓.

๒๓

ความเป็นพระโสดาบัน ไม่อาจแปรปรวน

ภิกษุ ท.! แม้มหาภูตรูปสี่ กล่าวคือธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ยังมีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไปได้ แต่เหล่าอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยังลงมัน ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธเจ้า ... ในองค์พระธรรม ... ในองค์พระสงฆ์ ... ย่อมไม่มีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเลย. ข้อที่ว่าผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยังลงมัน ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธเจ้า เป็นต้นนั้น ยังจะมีการปรวนแปรไปเป็นเสียอย่างอื่นจนเข้าถึงนรกก็ดี กำเนิดเดรัจฉานก็ดี วิสัยแห่งเปรตก็ดี ดังนี้ นั้น ไม่ใช่เป็นฐานะที่จะมีได้เลย.

ภิกษุ ท.! แม้มหาภูตรูปสี่ กล่าวคือธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ก็ยังมีความแปรปรวนเป็นอื่นไปได้, แต่เหล่าอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า ย่อมไม่มีความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นได้เลย. ข้อที่ว่าผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยศีลทั้งหลายชนิดเป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้านั้น ยังจะมีการปรวนแปรไปเป็นเสียอย่างอื่นจนเข้าถึงนรกก็ดี กำเนิดเดรัจฉานก็ดี วิสัยแห่งเปรตก็ดี ดังนี้ นั้น ไม่ใช่เป็นฐานะที่จะมีได้เลย.

-- มหาวาร. ส. ๑๙/๔๕๗/๑๔๙๕-๖.

๒๔

สิ่งที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (พระโสดาบัน) ทำไม่ได้โดยธรรมชาติ

ภิกษุ ท.! ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ (โดยธรรมชาติ) ๖ ประการเหล่านี้ มีอยู่. หกประการ เหล่าไหนเล่า? หกประการ คือ :-

- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจเข้าถึงสังขารใดๆ โดยความเป็นของเที่ยง ;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจเข้าถึงสังขารใดๆ โดยความเป็นของสุข ;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจเข้าถึงธรรมะใดๆ โดยความเป็นตัวตน ;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจกระทำอนันตริยกรรม ;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจหวังการถึงความบริสุทธิ์ โดยโกตุหลมมงคล ;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจแสวงหาทักษิณียบุคคล ภายนอกจาก ศาสนานี้.

ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

--ฉก. อ. ๒๒/๔๘๘/๓๖๔.

๒๕

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (พระโสดาบัน) นัยที่หนึ่ง

ภิกษุ ท.! ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้อีก ๖ ประการ เหล่านี้ มีอยู่.
หกประการ เหล่าไหนเล่า? หกประการ คือ :-

- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพยำเกรง ในพระศาสดา ;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพยำเกรง ในพระธรรม ;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพยำเกรง ในพระสงฆ์ ;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจอยู่อย่างไม่มีความเคารพยำเกรง ในสิกขา ;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจมาสู่นาคมนิยวัตถุ (วัตถุที่ไม่ควรเข้าหา) ;
- ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ไม่อาจยังภพที่แปดให้เกิดขึ้น.

ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้อีก ๖ ประการ.

-- นก.อ. ๒๒/๔๘๘/๓๖๓.

(คำว่า “วัตถุที่ไม่ควรเข้าหา” หมายถึงวัตถุสิ่งของ ก็ได้ การกระทำที่มีผล ก็ได้ ทิวฐิ ก็ได้.
คำว่า “ภพที่แปด” หมายความว่า ไม่อาจจะมีแก่พระโสดาบัน, พระโสดาบันจะมีภพหรือชาติ ต่อ
ไปได้อย่างมากอีกเพียงเจ็ดเท่านั้น).

๒๖

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ (พระโสดาบัน) นัยที่สอง

ภิกษุ ท.! ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ เหล่านี้ มีอยู่. ทก
ประการ เหล่าไหนเล่า? ทกประการ คือ:-

- เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ จะพึง ปลงชีวิตมารดา ;
- เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ จะพึง ปลงชีวิตบิดา ;
- เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ จะพึง ปลงชีวิตพระอรหันต์ ;
- เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ จะพึง คิดประทุษร้ายตลาคต
แม้เพียงทำโลหิตให้ห้อ ;
- เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ จะพึง ทำให้สงฆ์ให้แตกกัน ;
- เป็นไปไม่ได้ ที่ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ จะพึง ถือนศาคาอื่น (นอกจาก
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า).

ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้ ๖ ประการ.

-- ฉกก. อ. ๒๒/๔๘๘/๓๖๔.

๒๗

ฐานะที่เป็นไปไม่ได้ สำหรับผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู (พระโสดาบัน) (นัยที่สาม)

ภิกษุ ท.! ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปไม่ได้ ๖ ประการ เหล่านี้ มีอยู่. ทก
ประการ เหล่าไหนเล่า? ทกประการ คือ :-

ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู	ไม่อาจมาสู่ทวิญญู ว่า “สุขและทุกข์ ตนทำเอง” ;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู	ไม่อาจมาสู่ทวิญญู ว่า “สุขและทุกข์ ผู้อื่นทำให้” ;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู	ไม่อาจมาสู่ทวิญญู ว่า “สุขและทุกข์ ตนทำเอง ก็มี ผู้อื่นทำให้ก็มี” ;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู	ไม่อาจมาสู่ทวิญญู ว่า “สุขและทุกข์ ไม่ต้องทำเอง เกิดขึ้นได้ตามลำพัง” ;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู	ไม่อาจมาสู่ทวิญญู ว่า “สุขและทุกข์ ไม่ต้องใครอื่น ทำให้เกิดขึ้นได้ตามลำพัง” ;
ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญู	ไม่อาจมาสู่ทวิญญู ว่า “สุขและทุกข์ ไม่ต้องทำเอง และไม่ต้องใครอื่นทำให้ เกิดขึ้นได้ตามลำพัง” ;

ข้อนั้น เพราะเหตุไรเล่า? ภิกษุ ท.! ข้อนั้นเพราะเหตุว่า เหตุ (แห่ง
สุขและทุกข์) อันผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญญูเห็นแล้ว โดยแท้จริง และธรรมทั้งหลาย
ก็เป็นสิ่งที่เกิดมาแต่เหตุด้วย

ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปไม่ได้ ๖ ประการ.

-- ฉก. อ. ๒๒/ /๓๖๖.

ธรรมะแวดล้อม

หมวดธรรม ที่ช่วยสร้างความเข้าใจ
แต่ไม่ได้ระบุถึงความเป็นไสยาบันโดยตรง

๒๘

อริยมรรคมีองค์แปด

ภิกษุ ท.! ก็ **อริยสัจ** คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า? คือ หนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง. องค์แปดคือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ อาชีวะชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท.! **ความเห็นชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท.! ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความรู้ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อันใด, นี้เราเรียกว่าความเห็นชอบ.

ภิกษุ ท.! **ความดำริชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท.! ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายาม ความดำริในการไม่เบียดเบียน, นี้เราเรียกว่า ความดำริชอบ.

ภิกษุ ท.! **วาจาชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท.! การเว้นจากการพูดเท็จ การเว้นจากการพูดยุให้แตกกัน การเว้นจากการพูดหยาบ การเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ, นี้เราเรียกว่า วาจาชอบ.

ภิกษุ ท.! **การงานชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท.! การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้นจากการถือเอาสิ่งของ ที่

เจ้าของไม่ได้ให้ การเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย, นี้เราเรียกว่า การงานชอบ.

ภิกษุ ท ! **อาชีวะชอบ** เป็นอย่างไร?

ภิกษุ ท ! อริยสาวกในกรณีนี้ ละการหาเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยการหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง, นี้เราเรียกว่า อาชีวะชอบ

ภิกษุ ท ! **ความเพียรชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท ! ภิกษุในกรณีนี้ ข่มปลูกความพอใจ ข่มพยายาม ข่มปรารภความเพียร ข่มระคองจิต ข่มตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก ที่ยังไม่ได้บังเกิด; ข่มปลูกความพอใจ ข่มพยายาม ข่มปรารภความเพียร ข่มระคองจิต ข่มตั้งจิตไว้ เพื่อการ ละเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว; ข่มปลูกความพอใจ ข่มพยายาม ข่มปรารภความเพียร ข่มระคองจิต ข่มตั้งจิตไว้ เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้บังเกิด; ข่มปลูกความพอใจ ข่มพยายาม ข่มปรารภความเพียร ข่มระคองจิต ข่มตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือนความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบลยุ่ ความเจริญ ความเต็มรอบ แห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแล้ว. ภิกษุ ท ! นี้ เราเรียกว่า ความเพียรชอบ

ภิกษุ ท ! **ความระลึกชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท ! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นภายในกายอยู่, มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่, มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออก

เสียได้; เป็นผู้มีการพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่, มีความเพียรเครื่องเผา
กิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจ
ในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มีการพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่,
มีความเพียรเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและ
ความไม่พอใจในโลกออกเสียได้. ภิกษุ ท.! นี้เราเรียกว่า ความระลึกรชอบ.

ภิกษุ ท.! **ความตั้งใจมั่นชอบ** เป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากอกุศล
ธรรมทั้งหลาย เข้าถึงฌานที่หนึ่ง อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก
แล้วแลอยู่. เพราะวิตกวิจารณ์รำงับลง, เธอเข้าถึงฌานที่สอง อันเป็นเครื่องฟ่องใส
แห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติ
และสุขอันเกิดแต่สมาธิ แล้วแลอยู่. เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้
มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม และได้เสวยสุขด้วยนามกาย ย่อมเข้าถึง
ฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุ ว่า
“เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความอยู่เป็นปกติสุข” แล้วแลอยู่ เพราะละสุขและทุกข์
เสียได้ และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน เธอย่อม
เข้าถึงฌานที่สี่ อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่.
ภิกษุ ท.! นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ.

ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล เรียกว่า อริยสังคคือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความ
ดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

- มหา. ที. ๑๐/๓๔๐-๓๔๐/๒๙๔-๒๙๙.

๒๙

คำที่ใช้เรียกแทนความเป็นพระโสดาบัน

...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวก ย่อมมารู้ประจักษ์ถึงเหตุเกิดและความดับแห่งโลก ตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ในกาลใด ; ในกาลนั้น **เราเรียก อริยสาวกนี้**

- ว่า “ ผู้สมบรูณ์แล้วด้วยทิฏฐิ ” ดั่งนี้บ้าง ;
- ว่า “ ผู้สมบรูณ์แล้วด้วยทัสสนะ ” ดั่งนี้บ้าง ;
- ว่า “ ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว ” ดั่งนี้บ้าง ;
- ว่า “ ผู้ได้เห็นพระสัทธรรมนี้ ” ดั่งนี้บ้าง ;
- ว่า “ ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ ” ดั่งนี้บ้าง ;
- ว่า “ ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ ” ดั่งนี้บ้าง ;
- ว่า “ ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว ” ดั่งนี้บ้าง ;
- ว่า “ ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องฆ่าแรกกิเลส ” ดั่งนี้บ้าง ;
- ว่า “ ยินอยู่จรตประตู่แห่งอมตะ ” ดั่งนี้บ้าง, ดั่งนี้ แล.

๓๐

สังโยชน์สิบ

ภิกษุ ท.! สังโยชน์ ๑๐ ประการเหล่านี้ มีอยู่. สิบประการอย่างไรเล่า? สิบประการ คือ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ อุทรมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

โอรัมภาคิยสังโยชน์^๑ ๕ ประการ เป็นอย่างไรเล่า? คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท : เหล่านี้คือ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

อุทรมภาคิยสังโยชน์^๒ ๕ ประการ เป็นอย่างไรเล่า? คือ **รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทัจจ อวิชา** : เหล่านี้ คือ อุทรมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล สังโยชน์ ๑๐ ประการ.

- ทสก. อ. ๒๔/๑๘-๑๙/๑๓.

---

๑. คือสังโยชน์เบื้องต่ำ หมายถึงเครื่องร้อยรัดจิตอย่างหยาบ ๕ ประการ

๒. คือสังโยชน์เบื้องสูง หมายถึงเครื่องร้อยรัดจิตอย่างละเอียด ๕ ประการ ที่อริยุคนคละระดับ
อรหัตตมรรคจะต้องละวาง.

๓๑

อริยฉายธรรมคือการรู้เรื่องปฏิจจสมุปบาท^๑

ดูก่อนคหบดี ! ก็อริยฉายธรรม เป็นสิ่งที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี
แห่งตลอดแล้วด้วยดีด้วยปัญญา เป็นอย่างไรเล่า ?

ดูก่อนคหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อม **พิจารณาเห็นโดย
ประจักษ์** ดังนี้ว่า “ ด้วยอาการอย่างนี้ เพราะสิ่งนี้มี, สิ่งนี้จึงมี ; เพราะความ
เกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้, สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. เพราะสิ่งนี้ไม่มี, สิ่งนี้จึงไม่มี ; เพราะความ
ดับไปแห่งสิ่งนี้, สิ่งนี้จึงดับไป : ข้อนี้ ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ เพราะมีอวิชชาเป็น
ปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย; เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ; เพราะ
มีวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป; เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ;
เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ; เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมี
เวทนา; เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา; เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึง
มีอุปาทาน ; เพราะมีอุปาทานปัจจัย จึงมีภพ ; เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมี
ชาติ ; เพราะมีชาติ เป็นปัจจัย , ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปาย
าสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นี้
ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอวิชชานั้นนั่นเทียว, จึงมี
ความดับแห่งสังขาร ; เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ ;

---

๑. สูตรที่ ๒ อุปาสกวรรค ทสก.อ. ๒๔/๑๙๗/๙๒, ตรัสแก่นาถปิณฑิกคหบดี ที่เชตวัน.

เพราะมีความดับแห่งวิญญาน จึงมีความดับแห่งนามรูป ; เพราะมีความดับ
แห่งนามรูป จึงมีความดับแห่งสขายตนะ ; เพราะมีความดับแห่งสขายตนะ
จึงมีความดับแห่งผัสสะ ; เพราะมีความดับแห่งผัสสะ จึงมีความดับแห่งเวทนา ;
เพราะมีความดับแห่งเวทนา จึงมีความดับแห่งตัณหา ; เพราะมีความดับแห่ง
ตัณหา จึงมีความดับแห่งอุปาทาน ; เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมี
ความดับแห่งภพ ; เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ ; เพราะ
มีความดับแห่งชาตินั้นแล ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกชะโหมนัสอุปายาสทั้ง
หลาย จึงดับสิ้น : ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่าง
นี้.

ดูก่อนคหบดี ! อริยญายธรรมนี้แล เป็นสิ่งที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วย
ดีแทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา.

๓๒

ฝุ่นปลายเล็บ

(พอรู้หรือริยสัจ ทุกข์เหลือน้อย

ขนาดฝุ่นติดปลายเล็บเทียบกับปฐพี)

ภิกษุ ท.! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อะไร : ฝุ่นชนิดหนึ่ง ที่เราซ้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนี้ ช่างไหนจะมากกว่ากัน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละ เป็นดินที่มากกว่า ฝุ่นชนิดหนึ่งเท่าที่ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระนขา^๑ เป็นของมีประมาณน้อย ฝุ่นนั้น เมื่อนำไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งกะละภาค”

ภิกษุ ท.! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น : สำหรับอริยสาวกผู้ถึงพร้อมด้วย (สัมมา) ทิฐิ^๒ รู้พร้อมเฉพาะแล้ว, ความทุกข์ของท่านส่วนที่ลี้ไปแล้วหมดไปแล้ว ย่อมมีมากกว่า; **ความทุกข์ที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย** : เมื่อนำเข้าไปเทียบกับกองทุกข์ที่ลี้ไปแล้ว หมดไปแล้ว ในกาลก่อน ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งกะละภาค **นั่นคือความทุกข์ของโสดาบันผู้ตัดกัณฑ์ปุระมะ^๓ ผู้เห็นชัดตามเป็นจริง** ว่า “ทุกข์ เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้” ดังนี้.

---

๑. คือพระโสดาบัน ที่ต้องมีกำเนิดอีกไม่เกิน ๗ ชาติ อันเป็นพระอริยมุคคัลลชั้นต้นที่สุดของจำพวกโสดาบัน. แม้กระนั้น ก็ตรัสว่า ทุกข์หมดไปมากกว่าที่ยังเหลือ.

ภิกษุ ท.! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยคกรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า “ทุกข์ เป็นอย่างนี้, เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้”, ดังนี้.

- มหาวาร. ส. ๑๙/๕๗๒/๑๗๔๗.

[สูตรอื่นอุปมาเปรียบด้วย เม็ดกรวดเท่าเม็ดถั่วเขียว ๗ เม็ด กับขุนเขาหิมालัย (๑๙/๕๖๙/๑๗๔๕-๖).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำติดปลายใบหญ้าคา กับน้ำในสระกว้าง ๕๐ โยชน์ (๑๙/๕๗๒/๑๗๔๘).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำ ๒ - ๓ หยดกับน้ำในแม่น้ำ ๕ สายรวมกัน (๑๙/๕๗๓/๑๗๔๙-๑๗๕๐).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ เม็ดกระเบา ๗ เม็ด กับมหาปฐพี (๑๙/๕๗๔/๑๗๕๑-๒).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ น้ำ ๒ - ๓ หยด กับน้ำทั้งมหาสมุทร (๑๙/๕๗๕/๑๗๕๓-๔).

อีกสูตรหนึ่งเปรียบ เม็ดผักกาด ๒ - ๓ เม็ด กับขุนเขาหิมาลัย (๑๙/๕๗๖/๑๗๕๕-๖).]

และยังมีสูตรอีกกลุ่มหนึ่ง คือ สูตรที่ ๑ - ๑๐ อภิสมยวรรค อภิสมยสังยุตต์ นิทาน. ส. ๑๖ / ๑๖๘ / ๓๓๑ ตริสแภภิกษุทั้งหลาย ที่เซตวัน ประกอบด้วยอุปมาหลายอย่างในแต่ละสูตร และมีเนื้อหาข้อความที่อธิบายเริ่มตั้งแต่ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น... ไปจนจบประโยคว่า ...ผู้เป็นสัตตักขัตตปุระมะ เหมือนกันทุกตัวอักษร มีที่ต่างกันตรงข้อความต่อท้ายจากประโยคนี้ (ในที่แสดงไว้ทั้ง ๑๐ สูตร) จะต่อท้ายคำสัตตักขัตตปุระมะ ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! การรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม เป็นไปเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้ การได้เฉพาะซึ่งธรรมจักนุ เป็นไปเพื่อประโยชน์อันใหญ่หลวงอย่างนี้.”

๓๓

สามัญญผลในพุทธศาสนา เทียบกันไม่ได้ กับในลัทธิอื่น^๑

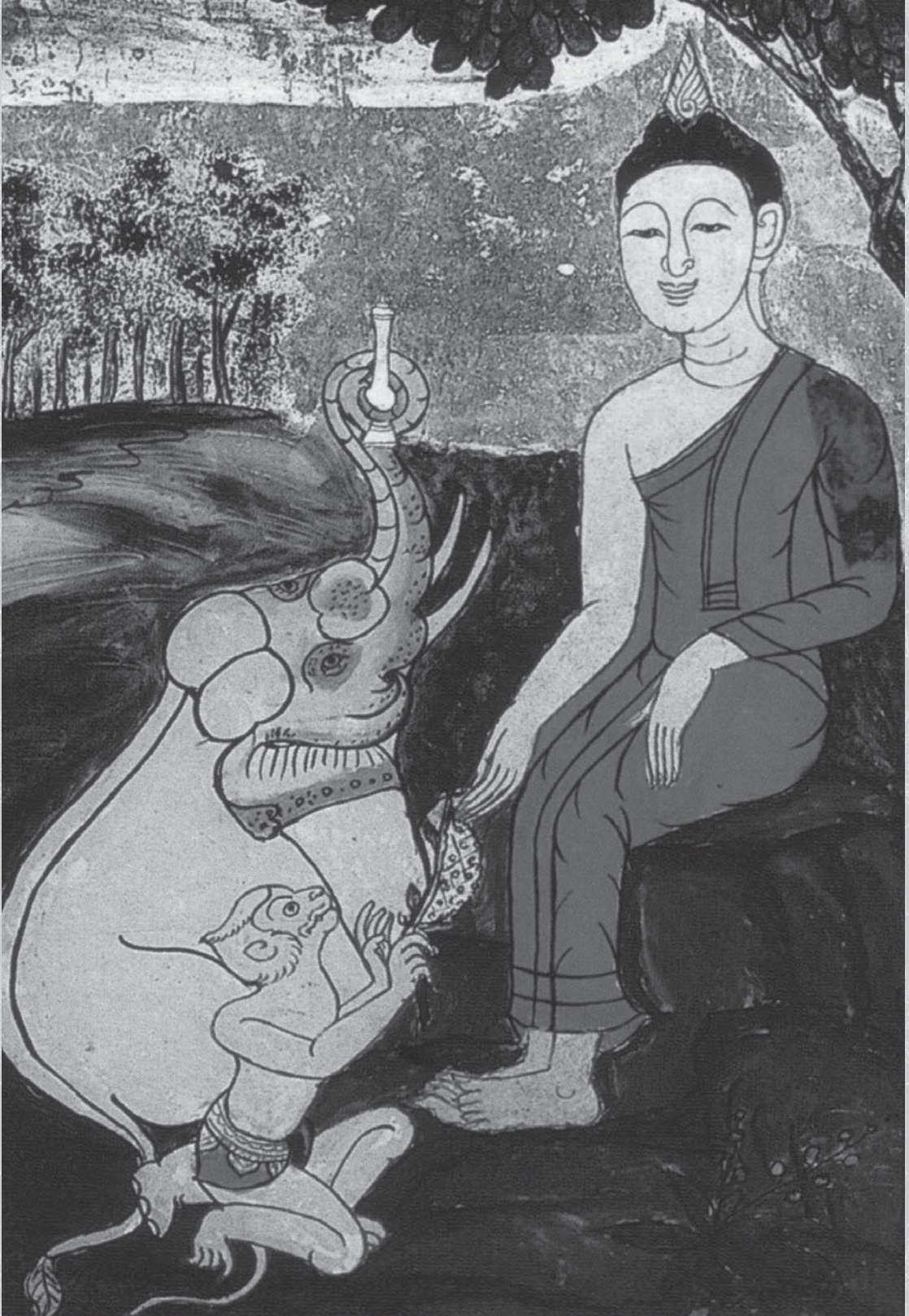
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษพึงโยนกรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียวเจ็ดเม็ด เข้าไปที่เทือกเขาหลวงช็อลิเนรุ. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลายจะพึงสำคัญความข้อนี ว่าอย่างไร : กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียวเจ็ดเม็ดที่บุรุษโยนเข้าไป (ที่เทือกเขาหลวงช็อลิเนรุ) เป็นสิ่งที่มากกว่า หรือว่าเทือกเขาหลวงช็อลิเนรุมากกว่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เทือกเขาหลวงช็อลิเนรุนั้นแหละ เป็นสิ่งที่มากกว่า. กรวดหินมีประมาณเท่าเม็ดถั่วเขียวเจ็ดเม็ดที่บุรุษโยนเข้าไป (ที่เทือกเขาหลวงช็อลิเนรุ) มีประมาณน้อย. กรวดหินนี้ เมื่อนำเข้าไปเทียบกับเทือกเขาหลวงช็อลิเนรุ ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน”.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใดอุปมาฉันนั้น : การบรรลुकุณวิเศษแห่งสมณพราหมณ์ และปรีชาชาญผู้เป็นเดิรถีย์เหล่าอื่น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับการบรรลुकุณวิเศษ ของอริยสาวกซึ่งเป็นบุคคลผู้ **ถึงพร้อมด้วย (สัมมา) ทิฎฐิ** ย่อมไม่เข้าถึงส่วนหนึ่งในร้อย ส่วนหนึ่งในพัน ส่วนหนึ่งในแสน. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วย (สัมมา) ทิฎฐิ เป็นผู้มีการบรรลुकุณอันใหญ่หลวงอย่างนี้ เป็นผู้มีความรู้ยิ่งอันใหญ่หลวงอย่างนี้, ดังนี้ แล.

๑. สูตรที่ ๑๑ อภิสมขยวรรค อภิสมยสังยุตต์ นิทาน. ส. ๑๖/๑๖๘/๓๓๑, ตรีสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เซตวัน.

๓๔

ลักษณะแห่งผู้เจริญอินทรีย์ชั้นอริยะ

อานนท์! บุคคลผู้มีอินทรีย์อันอบรมแล้ว ในชั้นอริยะ เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! ในกรณีนี้ ความพอใจ , ความไม่พอใจ , ความพอใจ และไม่พอใจ เกิดขึ้นแก่ภิกษุเพราะเห็นรูปด้วยตา ..... ฟังเสียงด้วยหู ..... ดมกลิ่นด้วยจมูก ..... ลิ้มรสด้วยลิ้น ..... ถูกต้องสัมผัสด้วยผิวกาย ..... รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจ. ภิกษุนั้น :-

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกว่าเป็นปฏิคุณ ในสิ่งที่ เป็นปฏิคุณ ดังนี้ เธอก็ **อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกว่าเป็นปฏิคุณในสิ่งที่ เป็นปฏิคุณ นั้นได้.**

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกว่าเป็นปฏิคุณ ในสิ่งที่ ไม่ปฏิคุณ ดังนี้ เธอก็ **อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกว่าเป็นปฏิคุณในสิ่งที่ ไม่ปฏิคุณ นั้นได้.**

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกว่าเป็นปฏิคุณ ทั้งในสิ่งที่ เป็นปฏิคุณและไม่ใช่ปฏิคุณ ดังนี้ เธอก็ **อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกว่าเป็นปฏิคุณ ทั้งในสิ่งที่ เป็นปฏิคุณและไม่ใช่ปฏิคุณ นั้นได้.**

ถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างมีความรู้สึกว่าเป็นปฏิคุณ ทั้งในสิ่งที่ ไม่ปฏิคุณและสิ่งที่ เป็นปฏิคุณ ดังนี้ เธอก็ **อยู่อย่างผู้มีความรู้สึกว่าเป็นปฏิคุณทั้ง**

ในสิ่งที่ไม่ปฏิบัติและสิ่งที่ปฏิบัติไม่ได้.

และถ้าเธอหวังว่า จะเป็นผู้อยู่อย่างเว้นขาดจากความรู้สึกว่าปฏิบัติและไม่ปฏิบัติทั้งสองอย่างเสีย แล้วอยู่อย่างผู้อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ ดังนี้ เธอก็อยู่อย่างผู้อุเบกขามีสติสัมปชัญญะในสิ่งปฏิบัติและไม่ปฏิบัติทั้งสองอย่างนั้นได้.

อานนท์ ! อย่างนี้แล ชื่อว่า **บุคคลผู้มีอินทรีย์อันเจริญแล้ว** ใน **ชั้นอริยะ.**

๓๕

พระโสดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม

ภิกษุ ท.! อุปาทานชั้นัน (ความยึดมั่นในธรรมชาติ) ทั้งหลายเหล่านี้ มีอยู่ห้าอย่าง. ห้าอย่าง อย่างไรเล่า? ห้าอย่างคือ รูปอุปาทานชั้นัน (ความยึดมั่นในรูปกาย) เวทณูปาทานชั้นัน [ความยึดมั่นในเวทนา (สุข, ทุกข์, อุเบกขา)] สัญญาอุปาทานชั้นัน [ความยึดมั่นในสัญญา (ความจำได้หมายรู้)] สังขารอุปาทานชั้นัน [ความยึดมั่นในสังขาร (ความคิดปรุงแต่ง)] วิญญาณอุปาทานชั้นัน [ความยึดมั่นในวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งซึ่งอารมณ์)]

ภิกษุ ท.! เมื่อใด อริยสาวก รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น (สมุทัย) ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตัลลคมะ) ซึ่งรสอร่อย (อัสสาทะ) ซึ่งโทษอันดำทราวม (อาทีนวะ) และซึ่งอุปายเครื่องออก (นิสสรณะ) แห่งอุปาทานชั้นันทั้งห้า เหล่านี้;

ภิกษุ ท.! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่าเป็น โสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น.

-- ขนธ. ส. ๑๗/๑๙๖/๒๙๖.

ภิกษุ ท.! อุปาทานชั้นนี้เหล่านี้ มีอยู่ห้าอย่าง. ห้าอย่าง อย่างไรเล่า? ห้าอย่างคือ รูปุปาทานชั้นนี้ เวทนุปาทานชั้นนี้ สัตถุอุปาทานชั้นนี้ สังฆารูปาทานชั้นนี้ วิญญาณุปาทานชั้นนี้.

ภิกษุ ท.! เมื่อใด ภิกษุ **รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง** ซึ่ง**ความเกิดขึ้น** ซึ่ง**ความตั้งอยู่ไม่ได้** ซึ่ง**รสรอรรถ** ซึ่ง**โทษอันดำทรา**ม และ**ซึ่งอุบายเครื่องออกแห่งอุปาทานชั้นนี้ทั้งห้า** เหล่านี้ **ดังนี้แล้ว** เป็น**ผู้หลุดพ้นแล้ว** เพราะ**ไม่มีความยึดมั่น**.

ภิกษุ ท.! ภิกษุนี้ เราเรียกว่า เป็น **พระอรหันต์** ผู้มีความอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสำเร็จแล้ว มีภาระอันปลดลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตามถึงแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นไปรอบแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ดังนี้ แล.

-- ขนธ. ส. ๑๓/๑๙๖/๒๙๗.

๓๖

พระโสดาบันกับพระอรหันต์ต่างกัน ในการเห็นธรรม (อีกนัยหนึ่ง)

ภิกษุ ท.! อินทรีย์หกเหล่านี้ มีอยู่. หกเหล่าไหนเล่า? หกคือ จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ มนินทรีย์.

ภิกษุ ท.! เมื่อใด อริยสาวก **รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น , ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ , ซึ่งรสอร่อย , ซึ่งโทษอันดำทราวม , และซึ่งอุบายเครื่องออก แห่งอินทรีย์หกเหล่านี้;**

ภิกษุ ท.! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็น **โสดาบัน** มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน จักตรัสรู้พร้อมในเบื้องหน้า.

-- มหาวาร. สั. ๑๗/๒๗๑/๙๐๒

ภิกษุ ท.! อินทรีย์หกเหล่านี้ มีอยู่. หกเหล่าไหนเล่า? หกคือ จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ มนินทรีย์.

ภิกษุ ท.! เมื่อใด ภิกษุ **รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ ซึ่งรสอร่อย ซึ่งโทษอันดำทราวม และซึ่งอุบายเครื่องออก แห่งอินทรีย์หกเหล่านี้** ดังนี้ **และเป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะไม่มีความยึดมั่น.**

ภิกษุ ท.! ภิกษุนี้ เราเรียกว่า เป็น **พระอรหันต์** ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำสำเร็จแล้ว มีภาระอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตามถึงแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นไปรอบแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ดังนี้ แล.

-- มหาวาร. ส. ๑๙/๒๗๒/๙๐๔.

(สูตรข้างบนนี้ทรงแสดงอินทรีย์โดยอายตนะภายในหก; ยังมีสูตรอื่น (๑๙/๒๗๔/๙๑๔-๙๑๘) ทรงแสดงอินทรีย์โดยเวทนาห้า คือ สุขินทรีย์ ทุกขินทรีย์ โสมนัสสลินทรีย์ โทมนัสสลินทรีย์ อุpekขินทรีย์, ดังนี้ก็มี.)

๓๗

ความลดหลั่นแห่งพระอริยบุคคล ผู้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน

ภิกษุ ท.! สิกขาบทร้อยห้าสิบสิกขาบทนี้ ย่อมมาสู่อุทเทส ทุกกึ่งแห่งเดือนตามลำดับ อันกุลบุตรผู้ปรารถนาประโยชน์พากันศึกษาอยู่ในสิกขาบทเหล่านั้น. ภิกษุ ท.! สิกขาสามอย่างเหล่านี้ มีอยู่ อันเป็นที่ประชุมลงของสิกขาบททั้งปวงนั้น. สิกขาสามอย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า ? คือ อริสัลสิกขา อริจิตตสิกขา อริปัญญาสิกขา. ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล สิกขาสามอย่าง อันเป็นที่ประชุมลงแห่งสิกขาบททั้งปวงนั้น.

ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ **ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ ทำให้บริบูรณ์ในปัญญา.** เรายังลวงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า? ข้อนั้นเพราะเหตุว่า **ไม่มีผู้รู้ใด ๆ กล่าวความอาภัพต่อการบรรลุโลกุตตรธรรม จักเกิดขึ้น เพราะเหตุสักว่า การลวงสิกขาบทเล็กน้อย และการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านี้.** ส่วน **สิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์, เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคง ในสิกขาบทเหล่านั้น** สมาทาน ศึกษา อยู่ในสิกขาบททั้งหลาย. ภิกษุนั้น ได้ **กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้** เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในทิฏฐธรรมนี้ เข้าถึงแล้วแลอยู่.

หรือว่า (บางพวก) *ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แห่งตลอด* ซึ่ง *อนาสววิมุตติ*, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น **อันตรายปรินิพพายี** ผู้ปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง.

หรือว่า (บางพวก) *ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แห่งตลอด* ซึ่ง *อนาสววิมุตติ*, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น **อุพทัจจปรินิพพายี** ผู้ปรินิพพานเมื่ออายุพ้นกึ่งแล้วจนถึงที่สุด.

หรือว่า (บางพวก) *ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แห่งตลอด* ซึ่ง *อนาสววิมุตติ*, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น **อสังขารปรินิพพายี** ผู้ปรินิพพานด้วยไม่ต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง.

หรือว่า (บางพวก) *ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แห่งตลอด* ซึ่ง *อนาสววิมุตติ*, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น **สสังขารปรินิพพายี** ผู้ปรินิพพานด้วยต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง.

หรือว่า (บางพวก) *ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แห่งตลอด* ซึ่ง *อนาสววิมุตติ*, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์เบื้องต่ำห้า จึงเป็น **อุทรังโสโตกนิภูฏคามิ** ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปถึงอกนิภูฏภาพ.

หรือว่า (บางพวก) *ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แห่งตลอด* ซึ่ง *อนาสววิมุตติ*, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม และเพราะความที่ราคะ โทสะ โมหะ ก็เบาบางน้อยลง เป็น **สกทาคามิ** ยังจะมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) *ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แห่งตลอด* ซึ่ง *อนาสว*

วิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้เป็น **เอกพีธี** คือจักเกิดในภพแห่งมนุษย์อีกหนเดี๋ยวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) *ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอด* ซึ่งอนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้ **โกลังโกละ** จักต้องท่องเที่ยวไปสู่สกุลอีกสองหรือสามครั้ง แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

หรือว่า (บางพวก) *ยังไม่ได้ทำให้เกิดมี ยังไม่ได้แทงตลอด* ซึ่ง อนาสววิมุตติ, แต่เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์สาม เป็นผู้ **สัตตักขัตตุประมะ** ยังต้องท่องเที่ยวไปในภพแห่งเทวดาและมนุษย์อีกเจ็ดครั้ง เป็นอย่างมาก แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุ ท.! ผู้กระทำได้เพียงบางส่วน ย่อมทำให้สำเร็จได้บางส่วน, ผู้ทำให้บริบูรณ์ก็ย่อมทำให้สำเร็จได้บริบูรณ์ ; ดังนั้น เราจึงกล่าวว่า สิกขาบททั้งหลาย ย่อมไม่เป็นหมันเลย, ดังนี้ แล.

- ดิก. อ. ๒๐/๓๐๑/๕๒๘.

หมายเหตุผู้รวบรวม

๑. ถ้าพิจารณาจนจบเรื่องจะเห็นประเด็นแง่มุมของผลที่ได้ไม่เท่ากัน เกิดเนื่องจากความบกพร่องในสิกขาบทเล็กน้อย (อภิธมาจาร) ของเธอ ซึ่งไม่มีผู้รู้ใดๆ มาบอกเธอถึงความอาภัพต่อโลกุตตรธรรมเพราะการกระทำนั้น พวกที่กำลัง (พละ) ยังไม่แก่กล้าจึงไม่สามารถทำให้เกิดมีหรือแทงตลอดซึ่งอนาสววิมุตติได้ จึงมีความมดหล่นกันออกไปในระดับความเป็นอริยบุคคลพระองค์จึงสรุปปิดท้ายว่า สิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัตินั้น มิได้เปล่าประโยชน์เลย.

๒. แสดงถึงความบริบูรณ์ของสิกขาบทอันเพียงพอต่อความเป็นอริยบุคคล ที่ทรงหมายถึง ก็คือ ปาฏิโมกข์ (คือสิกขาบทที่บัญญัติเพื่อเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์).

๓๘

คนตกน้ำ ๗ จำพวก

(ระดับต่าง ๆ แห่งบุคคลผู้ถอนตัวขึ้นจากทุกข์)

ภิกษุ ท.! **บุคคลเปรียบด้วยบุคคลตกน้ำเจ็ดจำพวก** เหล่านี้ มีอยู่
หาได้อยู่ ในโลก. เจ็ดจำพวกเหล่าไหนเล่า ? ภิกษุ ท.! ในกรณีนี้ :

- (๑) บุคคลบางคน **จมน้ำคราวเดียวแล้วก็จมเลย ;**
- (๒) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วจึงจมเลย ;**
- (๓) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นแล้ว ลอยตัวอยู่ ;**
- (๔) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นแล้ว เหลียวดูรอบ ๆ อยู่ ;**
- (๕) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นแล้ว ว่ายเข้าหาฝั่ง ;**
- (๖) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นแล้ว เดินเข้ามาถึงที่ตื้นแล้ว ;**
- (๗) บุคคลบางคน **ผุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่งข้ามขึ้นบกแล้ว
เป็นพราหมณ์ยืนอยู่ .**

ภิกษุ ท.! (๑) บุคคล **จมน้ำคราวเดียวแล้วก็จมเลย** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! บุคคลบางคนในกรณีนี้ **ประกอบด้วยอกุศลธรรมฝ่าย
เดียว** โดยส่วนเดียว. อย่างนี้แล เรียกว่า **จมน้ำคราวเดียว แล้วจมเลย.**

ภิกษุ ท.! (๒) บุคคล **ผุดขึ้นครั้งหนึ่งแล้วจึงจมเลย** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! บุคคลบางคนในกรณีนี้ **ผุดขึ้น** คือ มีสัทธาติในกุศลธรรม
ทั้งหลาย มีหิริติ - มีโอดตปปะติ - มีวิริยะติ - มีปัญญาติ ในกุศลธรรม

ทั้งหลาย. แต่ว่า**สัทธาเป็นต้นของเขา ไม่ตั้งอยู่นาน ไม่เจริญ เสื่อมสิ้นไป**.
อย่างนี้แล เรียกว่า **มุคขันธ์ครั้งหนึ่งแล้วจึงจมเลย.**

ภิกษุ ท.! (๓) บุคคล **มุคขันธ์แล้วลอยตัวอยู่** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! บุคคลบางคนในกรณีนี้ มุคขันธ์ คือ มีสัทธาดีในกุศล
ธรรมทั้งหลาย มีหิริดี - มีโอตตปปะติ - มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศล
ธรรมทั้งหลาย. และ **สัทธาเป็นต้นของเขา ไม่เสื่อม ไม่เจริญ แต่ทรงตัวอยู่**.
อย่างนี้แล เรียกว่า **มุคขันธ์แล้วลอยตัวอยู่.**

ภิกษุ ท.! (๔) บุคคล **มุคขันธ์แล้วเหลียวดูรอบ ๆ อยู่** เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุ ท.! บุคคลบางคนในกรณีนี้ มุคขันธ์ คือ มีสัทธาดีในกุศลธรรม
ทั้งหลาย มีหิริดี - มีโอตตปปะติ - มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศลธรรม
ทั้งหลาย. บุคคลนั้น เพราะสิ้นไปแห่งสังโยชน์สาม เป็น **โสดาบัน** มีความ
ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมในเบื้องต้น.
อย่างนี้แล เรียกว่า **มุคขันธ์แล้ว เหลียวดูรอบ ๆ อยู่.**

ภิกษุ ท.! (๕) บุคคล **มุคขันธ์แล้ว วายเข้าหาฝั่ง** เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! บุคคลบางคนในกรณีนี้ มุคขันธ์ คือ มีสัทธาดีในกุศลธรรม
ทั้งหลาย มีหิริดี - มีโอตตปปะติ - มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศลธรรม
ทั้งหลาย. บุคคลนั้นเพราะสิ้นไปแห่งสังโยชน์สาม และเพราะความเบาบางแห่ง
ราคะ โทสะ โมหะ เป็น**สกิทาคามี** มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว แล้วทำที่สุด
แห่งทุกข์ได้. อย่างนี้แลเรียกว่า **มุคขันธ์แล้ว วายเข้าหาฝั่ง.**

ภิกษุ ท.! (๖) บุคคล **มุคขันธ์แล้ว เดินเข้ามาถึงที่ตื่นแล้ว** เป็น
อย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท.! บุคคลบางคนในกรณีนี้ มุคขันธ์ คือ มีสัทธาดีในกุศลธรรมทั้ง

หลาย มีหิริดี - มีโอตตปปะติ - มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้น เพราะสิ้นไปแห่งโอรัมภาคียสังโยชน์ทั้งห้า เป็น โอบปาติกะ (อนาคามี) มีการปรินิพพานในภพนั้น ไม่เวียนกลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา. อย่างนี้แล เรียกว่า **หลุดขึ้นแล้ว เดินเข้ามาถึงที่ต้นแล้ว.**

ภิกษุ ท.! (๗) บุคคล **หลุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่งข้ามขึ้นบกแล้ว เป็นพราหมณ์ ยืนอยู่** เป็นอย่างไรเล่า

ภิกษุ ท.! บุคคลบางคนในกรณีนี้ หลุดขึ้น คือ มีสัทธาดีในกุศลธรรมทั้งหลาย มีหิริดี - มีโอตตปปะติ - มีวิริยะดี - มีปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย. บุคคลนั้น ได้ **กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันหา อาสวะมิได้ (พระอรหันต์)** เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในทิฏฐธรรมนี้ เข้าถึงแล้วอยู่. อย่างนี้แล เรียกว่า **หลุดขึ้นแล้ว ถึงฝั่งข้ามขึ้นบกแล้ว เป็นพราหมณ์ยืนอยู่.**

ภิกษุ ท.! เหล่านี้แล บุคคลเปรียบด้วยบุคคลตกน้ำเจ็ดจำพวก ซึ่งมีอยู่ หาได้อยู่ ในโลก.

- สตตก. อ. ๒๓/๑๐/๑๕.

๓๙

คนมีกิเลสตกนรกทั้งหมดทุกคน จริงหรือ ? (บุคคลที่มีเชื้อเหลือ ๙ จำพวก)

เช้าวันหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรครองจีวร ถือบาตร เข้าไปบิณฑบาตในนครสาวัตถี ท่านเห็นว่าเวลายังเช้าเกินไปสำหรับการบิณฑบาต จึงแวะเข้าไปในอารามของพวกปริพาชกlothiอื่น ได้ทักทายปราศรัยกันตามธรรมเนียมแล้ว นั่งลง ณ ส่วนข้างหนึ่ง. ก็ในเวลานั้นแล พวก**ปริพาชก**ทั้งหลายนั้น กำลังยกข้อความขึ้นกล่าว**โต้เถียงกันอยู่** ถึงเรื่องบุคคลใด **ใครก็ตาม ที่ยังมีเชื้อเหลือ ถ้าตายแล้ว ย่อมไม่พ้นเสียจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกคติ วินิบาต ไปได้เลยสักคนเดียว** ดังนี้. ท่านพระสารีบุตร ไม่แสดงว่าเห็นด้วย และไม่คัดค้าน ข้อความของปริพาชกเหล่านั้น. ลุกจากที่นั่งไป โดยคิดว่าทูลถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วจักได้ทราบความข้อนี้. ครั้นกลับจากบิณฑบาตภายหลังอาหารแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในตอนเช้าทุกประการ. พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า :-

สารีบุตร ! พวกปริพาชกlothiอื่น ยังอ่อนความรู้ ไม่ฉลาด จักรู้ได้อย่างไรกันว่า ใครมีเชื้อเหลือ ใครไม่มีเชื้อเหลือ.

สารีบุตร ! **บุคคลที่มีเชื้อ (กิเลส) เหลือ ๙ จำพวก** ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้**แม้ตายไป ก็พ้นแล้วจากนรก พ้นแล้วจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นแล้วจากวิสัยแห่งเปรต พ้นแล้วจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.** บุคคลเจ้าจำพวก

เหล่านั้นเป็นอย่างไรเล่า ? แก้วจำพวกคือ :-

(๑) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในภพนี้ เป็นผู้ **ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล** **ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ** แต่ **ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา**. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น **อนาคามีผู้จะปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง**. สาริบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๑ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดไตรจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกติ วินิบาต.

(๒) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในภพนี้ เป็นผู้ **ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล** **ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ** แต่ **ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา**. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น **อนาคามีผู้จะปรินิพพานเมื่ออายุพ้นกึ่งแล้วจวนถึงที่สุด**. สาริบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๒ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดไตรจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกติ วินิบาต.

(๓) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในภพนี้ เป็นผู้ **ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล** **ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ** แต่ **ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา**. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น **อนาคามีผู้จะปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรเร็วแรง**. สาริบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๓ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดไตรจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุกติ วินิบาต.

(๔) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในภพนี้ เป็นผู้ **ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล** **ทำได้เต็มที่ในส่วนสมาธิ** แต่ **ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา**. เพราะทำสังโยชน์ ๕ อย่างในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น **อนาคามีผู้จะปรินิพพาน**

โดยต้องใช้ความเพียรเร็วแรง. สาริบุตร! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื่อเหลือพวกที่ ๔ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทுகติ วินิบาต.

(๕) สาริบุตร! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล ทำได้เต็มทีในส่วนสมาธิ แต่ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำ สังโยชน์ ๕ อย่าง ในเบื้องต้นให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น **อนาคามีผู้มีกระแสในเบื้องบนไปถึงอกนิรุฎฐภ.** สาริบุตร! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื่อเหลือพวกที่ ๕ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทுகติ วินิบาต.

(๖) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป, และเพราะมีราคะ โทสะ โมหะ เยาบางน้อยลง, เป็น**สกิทาคามี** ยังจะมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. สาริบุตร! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื่อเหลือพวกที่ ๖ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทுகติ วินิบาต.

(๗) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะทำสังโยชน์ ๓ อย่างให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น **โสดาบันผู้มีพิษหนเดียว** คือจักเกิดในภพแห่งมนุษย์อีกหนเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. สาริบุตร! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื่อเหลือพวกที่ ๗ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทுகติ วินิบาต.

(๘) สาริบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ทำได้เต็มทีในส่วนศีล แต่ทำได้พอประมาณในส่วนสมาธิ ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา. เพราะ

ทำสังโยชน ๓ อย่างให้สิ้นไป, บุคคลผู้นั้นเป็น **โสดาบันผู้ต้องท่องเที่ยวไปสู่ สกฺขอีก ๒ หรือ ๓ ครั้ง** แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๘ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

(๙) สารีบุตร ! บุคคลบางคนในกรณีนี้ เป็นผู้ **ทำได้เต็มทีในสวนศีล แต่ทำได้พอประมาณในสวนสมาธิ ทำได้พอประมาณในสวนปัญญา**. เพราะทำสังโยชน ๓ อย่างให้สิ้นไป, บุคคลนั้นเป็น **โสดาบันผู้ต้องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์อีก ๗ ครั้งเป็นอย่างมาก** แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้. สารีบุตร ! นี่เป็นบุคคลผู้มีเชื้อเหลือพวกที่ ๙ ที่เมื่อตาย ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิด เดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

สารีบุตร ! ปริพาชกัลหิธินั้น ยังอ่อนความรู้ ไม่ฉลาด จักรู้ได้อย่างไรกันว่า ใครมีเชื้อเหลือ ใครไม่มีเชื้อเหลือ. สารีบุตร ! บุคคลเหล่านี้แลที่มีเชื้อเหลือ ๙ จำพวก เมื่อตายไป ก็พ้นแล้วจากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต จากอบาย ทุคติ วินิบาต.

สารีบุตร ! ธรรมปริยายข้อนี้ ยังไม่เคยแสดงให้เห็นปรากฏ แก่หมู่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย มาแต่กาลก่อน. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า? เพราะเราเห็นว่า ถ้าเขาเหล่านั้นได้ฟังธรรมปริยายข้อนี้แล้ว จักพากันเกิด ความประมาท; อนึ่งเล่า ธรรมปริยายเช่นนี้ เป็นธรรมปริยายที่เรากล่าว ต่อเมื่อถูกถามเจาะจงเท่านั้น; ดังนี้ แล.

- นวก. อ. ๒๓/๓๙๓/๒๑๖.

ผลแปดประการอันเป็นภาพรวม ของความเป็นพระโสดาบัน^๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย! ถูกแล้ว! เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็เป็นอันว่า พวกเธอทั้งหลายก็กล่าวอย่างนั้น, แม้เราตถาคต ก็กล่าวอย่างนั้น, ว่า “เมื่อสิ่งนี้ไม่มี, สิ่งนี้ย่อมไม่มี; เพราะสิ่งนี้ดับ, สิ่งนี้ย่อมดับ”^๒; กล่าวคือ เพราะมีความดับแห่งอวิชชา จึงมีความดับแห่งสังขาร; เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญูณ; เพราะมีความดับแห่งวิญญูณ จึงมีความดับแห่งนามรูป; เพราะมีความดับแห่งนามรูป จึงมีความดับแห่งสขายตนะ; เพราะมีความดับแห่งสขายตนะ จึงมีความดับแห่งผัสสะ; เพราะมีความดับแห่งผัสสะ จึงมีความดับแห่งเวทนา; เพราะมีความดับแห่งเวทนา จึงมีความดับแห่งตัณหา; เพราะมีความดับแห่งตัณหา จึงมีความดับแห่งอุปาทาน; เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ; เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ; เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล ชรามรณะ โสกะปริเวททุกชะโทมนัสอุปายาสทั้งหลายจึงดับสิ้น : ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้”.

๑. มหาตัตถสัจจขยสูตร มุ.ม. ๑๒/๔๘๕/๔๕๐, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เชตวัน. (ตัวเลขประจำข้อในวงเล็บทุกแห่ง พึงทราบว่า มิได้มีในภาษาบาลี; ในที่นี้จัดใส่ขึ้น เพื่อกำหนดศึกษาง่ายสำหรับเรื่องนี้).

๒. คำบาลีของประโยคนี้มีว่า “อิมสมิ อสติ อิถิ น โหติ; อิมสส นิโรธา อิถิ นิรุชฌติ.” เป็นการอธิบายลำดับเหตุในการดับไปแห่งระบบสมมุติ (คือระบบธรรมชาติที่มีการ เกิด, แก่, ตาย ทุกสิ่งทั้งรูป และนาม.)

(๑) คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ! จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จึงพึงแล่นไปสู่ **ทฤษฎีอันปรารถนาที่สุดในเบื้องต้น** (ความเห็นที่นึกถึงขั้นหนึ่งในอดีต) ว่า “ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอดีต เราได้มีแล้วหรือหนอ ; เราไม่ได้มีแล้วหรือหนอ ; เราได้เป็นอะไรแล้วหนอ ; เราได้เป็นอย่างไรแล้วหนอ ; เราเป็นอะไรแล้วจึงได้เป็นอะไรอีกแล้วหนอ ” ; ดังนี้ ?

“ซื่อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๒) คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จะพึงแล่นไปสู่ **ทฤษฎีอันปรารถนาที่สุดในเบื้องปลาย** (ความเห็นที่นึกถึงขั้นหนึ่งในอนาคต) ว่า “ในกาลยึดยาวนานฝ่ายอนาคต เราจักมีหรือหนอ ; เราจักไม่มีหรือหนอ ; เราจักเป็นอะไรหนอ ; เราจักเป็นอย่างไรหนอ ; เราเป็นอะไรแล้วจักเป็นอะไรต่อไปหนอ” ; ดังนี้ ?

“ซื่อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๓) คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ! หรือว่า จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จะพึงเป็นผู้ **มีความสงสัยเกี่ยวกับตน ปรารถนากาลอันเป็นปัจจุบัน** ในกาลนี้ว่า “เรามีอยู่หรือหนอ ; เราไม่มีอยู่หรือหนอ ; เราเป็นอะไรหนอ ; เราเป็นอย่างไรหนอ ; สัตว์นี้มาจากที่ไหน แล้วจักเป็นผู้ไปสู่ที่ไหนอีกหนอ” ; ดังนี้ ?

“ซื่อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๔) คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ! จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ แล้วจะ พึงกล่าวว่า “**พระศาสดาเป็นครูของพวกเรา**

ดังนั้น พวกเราต้องกล่าวอย่างที่ท่านกล่าว เพราะความเคารพใน พระศาสดานั้นเทียว “ ดังนี้ ?

“ซื่อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๕) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่ อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ แล้วจะ ฟังกล่าวว่า “ พระสมณะ (พระพุทธองค์) กล่าวแล้วอย่างนี้ ; แต่สมณะทั้งหลายและพวกเรา จะกล่าวอย่างอื่น” ดังนี้ ?

“ซื่อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๖) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่ อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จะ ฟังประกาศการนับถือศาสดาอื่น ?

“ซื่อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๗) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! จะเป็นไปได้ไหมว่า พวกเธอ เมื่อรู้อยู่ อย่างนี้เห็นอยู่อย่างนี้ จะ ฟังเวียนกลับไปสู่การประพตซึ่งวัตตโกตุหลมจล ทั้งหมดตามแบบของสมณพราหมณ์ทั้งหลายเหล่าอื่นเป็นอันมาก โดย ความเป็นสาระ ?

“ซื่อนั้น หามิได้ พระเจ้าข้า !”

(๘) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอ จะกล่าวแต่สิ่งที่พวกเธอรู้เอง เห็นเอง รู้สึกเอง แล้ว เท่านั้น มิใช่หรือ ?

“อย่างนั้น พระเจ้าข้า !”

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ถูกแล้ว. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย เป็นผู้ที่เราจะไปแล้วด้วยธรรมนี้ อันเป็น **ธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง** (สนทิกฺขิโก), **เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล** (อกาลิโก), **เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาตุ** (เอหิปสฺสิโก), **ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว** (โอปนยิโก), **อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน** (ปัจจตตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ).

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! คำนี้เรากล่าวแล้ว หมายถึงคำที่เราได้เคยกล่าวไว้แล้วว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! **ธรรมนี้ เป็นธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาตุ ควรน้อมเข้ามาใส่ตน อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน** “ ดังนี้ .

๔๑

ระวังตายคาประตุนิพพาน !

สุนัขขั้ตตะ! ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้ คือจะมีภิกษุบางรูปในกรณีนี้มีความเข้าใจของตนมีความหมายอันสรุปได้อย่างนี้เป็นต้นว่า “ตัณหานั้น สมณะกล่าวกันว่า เป็นลูกศร, โทษอันมีพิษของอวิชา ย่อมงอกงามเพราะฉันทราคะและพยาบาท, ลูกศรคือตัณหานั้นเราจะได้แล้ว, โทษอันมีพิษของอวิชา เราก็นำออกไปหมดแล้ว เราเป็นผู้ยอมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ” ดังนี้. แต่เธอนั้นยอมตามประกอบซึ่งธรรมทั้งหลายอันไม่เป็นที่สบายแก่ผู้น้อมไปแล้วในนิพพานโดยชอบ; คือตามประกอบซึ่งธรรมอันไม่เป็นที่สบาย ในการเห็นรูปด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ดมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้สึกธรรมารมณ์ด้วยใจ อันล้วนไม่เป็นที่สบาย. เมื่อเธอตามประกอบซึ่งธรรมอันไม่เป็นที่สบายเหล่านี้ อยู่, **ราคะย่อมเสียบแทงจิตของเธอ.** เธอมีจิตอันราคะเสียบแทงแล้ว ย่อมถึงความตายหรือความทุกข์เจียนตาย.

สุนัขขั้ตตะ! เปรียบเหมือนบุรุษถูกยิงด้วยลูกศรอันอาบไว้ด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า. มิตรอำมาตย์ญาติสาโลหิตของเธอ จัดหาหมอมผ่าตัดมารักษา หมอได้ใช้ศาสตราชำแหละปากแผลของเธอ แล้วใช้เครื่องตรวจค้นหาลูกศร พบแล้วถอนลูกศรออก กำจัดโทษอันเป็นพิษที่ยังมีเชื้อเหลือติดอยู่ จนรู้ว่าไม่มีเชื้อเหลือติดอยู่ แล้วกล่าวแก่เขาอย่างนี้ว่า “บุรุษผู้เจริญ! ลูกศรถูกถอนออกแล้ว, โทษอันเป็นพิษเรานำออกจนไม่มีเชื้อเหลืออยู่แล้ว, ท่านไม่มีอันตรายอีกแล้ว. และท่านจะบริโภคอาหารได้ตามสบาย แต่อย่าไปกินอาหารชนิดที่ไม่สบายแก่แผลอันจะทำให้แผลอักเสบและจงล้างแผลตามเวลา ทายาที่ปากแผลตามเวลา,

เมื่อท่านล้างแผลตามเวลา ทายาที่ปากแผลตามเวลา อย่าให้หนองและเลือด
เกรอะกรังปากแผล, และท่านอย่าเที่ยวตากลมตากแดด, เมื่อเที่ยวตากลม
ตากแดด, ก็อย่าให้ฝุ่นละอองและของโสโครกเข้าไปในปากแผล. บุรุษผู้เจริญ!
ท่านจงเป็นผู้ระวังรักษาแผล มีเรื่องแผลเป็นเรื่องสำคัญเถอะนะ” ดังนี้. บุรุษนั้น
มีความคิดว่า “หมอลอนลูกศรให้เราเสร็จแล้ว โทษอันเป็นพิษหมอก็น่าออกจน
ไม่มีเชื้อเหลืออยู่แล้ว **เราหมดอันตราย**” เขาจึงบริโภคโภชนะที่**แสดง**, เมื่อ
บริโภคโภชนะที่**แสดง** **แผลก็กำเริบ**, และเขาไม่ชะแผลตามเวลา ไม่ทายาที่ปาก
แผลตามเวลา, เมื่อเขาไม่ชะแผลตามเวลา ไม่ทายาที่ปากแผลตามเวลา หนอง
และเลือดก็เกรอะกรังปากแผล, และเขาเที่ยวตากลมตากแดดปล่อยให้ฝุ่นละออง
ของโสโครกเข้าไปในปากแผล, และเขาไม่ระวังรักษาแผล ไม่มีเรื่องแผลเป็นเรื่อง
สำคัญ. เขานำโทษพิษอันไม่สะอาดออกไปด้วยการกระทำอันไม่ถูกต้องเหล่านี้
แผลจึงมีเชื้อเหลืออยู่, แผลก็บวมขึ้นเพราะเหตุทั้งสองนั้น. บุรุษนั้นมีแผลบวม
แล้ว **ก็ถึงซึ่งความตายบ้าง หรือความทุกข์เจียนตายบ้าง** นี้ฉันใด;

สุนัขขั้ตตะ! ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน คือข้อที่ภิกษุบางรูป **สำคัญตนว่าน้อม
ไปแล้วในนิพพานโดยชอบ.... แต่ตามประกอบในธรรมไม่เป็นที่สบายแก่การ
น้อมไปในนิพพานโดยชอบ.... ราคะก็เสียบแทงจิตของเธอ. เธอมีจิตอันราคะ
เสียบแทงแล้ว ย่อมถึงความตาย หรือความทุกข์เจียนตาย.** สุนัขขั้ตตะ!
ในอริยวินัยนี้ **ความตาย**หมายถึงการบอกคืนสิกขา เวียนไปสู่เพศต่ำ; **ความทุกข์
เจียนตาย**หมายถึงการต้องอาบัติ อันเศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง แล.

-- อุปริ. ม. ๑๔/๖๖/๗๖.

(ภิกษุในกรณีนี้ มีการศึกษาดี ตั้งความปรารถนาดี แต่มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับตนเองและธรรมะ; คือ
เข้าใจไปว่า ลูกศรคือต้นหาเป็นสิ่งที่ละได้โดยไม่ต้องถอน อวิชชาเป็นสิ่งที่เหวี่ยงทิ้งไปได้โดยไม่ต้อง
กำจัดตัดราก; และเข้าใจตัวเองว่า น้อมไปแล้วสู่นิพพานโดยชอบ ดังนี้ แต่แล้วก็มากระทำผิดในสิ่งที่
ไม่เป็นที่สบายแก่การน้อมไปในนิพพานนั้น ทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จนราคะเกิดขึ้นเสียบแทง
ถึงแก่ความตายในอริยวินัย, จึงเรียกว่า เขาล้มลงตายตรงหน้าประตูแห่งพระนิพพาน นั่นเอง).

ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้า

ภิกษุ ท.! การอยู่แบบพระอริยเจ้า ซึ่งพระอริยเจ้าทั้งหลาย ได้อยู่มาแล้วก็ดี กำลังอยู่ในบัดนี้ก็ดี จักอยู่ต่อไปก็ดี มีเครื่องอยู่สืบประการเหล่านี้. สืบประการอะไรบ้างเล่า? สืบประการคือ :-

ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละองค์ห้าได้ขาด, ประกอบพร้อมด้วยองค์หก, มีอารักขาอย่างเดียว, มีพนักงานสี่ด้าน, เป็นผู้ถอนความเห็น ว่าจริงดังไปคนละทางขึ้นเสียแล้ว, เป็นผู้ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว, เป็นผู้มีความดำริอันไม่ขุ่นมัว, เป็นผู้มีกายสังขารอันสงบรำงับแล้ว, เป็นผู้มึนจิต หลุดพ้นด้วยดี, เป็นผู้มึนปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี.

ภิกษุ ท.! (๑) ภิกษุเป็นผู้ ละองค์ห้าได้ขาด เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละกามฉันทะ, ละพยาบาท, ละถีนมิทระ, ละอุทัจจกุกกุจจะ และละวิจิกิจณาได้แล้ว. ภิกษุ ท.! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ละองค์ห้า ได้ขาด.

ภิกษุ ท.! (๒) ภิกษุเป็นผู้ ประกอบพร้อมด้วยองค์หก เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ ได้เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่น ด้วยจมูก, ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น, ได้สัมผัสสโภฏฐัพพะด้วยกาย และได้รับรู้ธรรมารมณ์ ด้วยใจแล้ว ก็เป็นผู้ไม่ตีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ อยู่ได้. ภิกษุ ท.! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยองค์หก.

ภิกษุ ท.! (๓) ภิกษุเป็นผู้ **มีอารักขาอย่างเดียว** เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ ประกอบการรักษาจิตด้วยสติ. ภิกษุ ท.! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่ามีอารักขาอย่างเดียว.

ภิกษุ ท.! (๔) ภิกษุเป็นผู้ **มีพนักพิงสี่ด้าน** เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ พิจารณาแล้วเสพของสิ่งหนึ่ง, พิจารณาแล้วอดกลิ่นของสิ่งหนึ่ง, พิจารณาแล้วเว้นขาดของสิ่งหนึ่ง, พิจารณาแล้วบรรเทาของสิ่งหนึ่ง. ภิกษุ ท.! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีพนักพิงสี่ด้าน^๑

ภิกษุ ท.! (๕) ภิกษุเป็นผู้ **ถอนความเห็นว่างจริงตั้งไปคนละทางขึ้นเสียแล้ว** เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ถอน สละ คาย ปล่อย ละ ทิ้ง เสียแล้ว ซึ่งความเห็นว่างจริงตั้งไปคนละทางมากอย่าง ของเหล่าสมณพราหมณ์มากผู้ด้วยกัน ที่มีความเห็นว่า “โลกเที่ยง บ้าง, โลกไม่เที่ยง บ้าง, โลกมีที่สุด บ้าง, โลกไม่มีที่สุด บ้าง, ชีวะก็อันนั้น สรรพก็อันนั้น บ้าง, ชีวะก็อันอื่น สรรพก็อันอื่น บ้าง, ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีก บ้าง, ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมไม่มีอีก บ้าง, ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีกก็มีไม่มีอีกก็มี บ้าง, ตถาคตภายหลังแต่การตาย ย่อมมีอีกก็หามิได้ไม่มีอีกก็หามิได้ บ้าง. ภิกษุ ท.! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ถอนความเห็นว่างจริงตั้งไปคนละทาง ขึ้นเสียแล้ว.

ภิกษุ ท.! (๖) ภิกษุเป็นผู้ **ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว** เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละการแสวงหากามแล้ว, เป็นผู้ละการแสวงหาภพแล้ว, และการแสวงหาพรหมจรรย์ของเธอนั้นก็ระงับไปแล้ว. ภิกษุ ท.! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ละการแสวงหาสิ้นเชิงแล้ว.

---

๑. การพิจารณาแล้วเสพ อดกลิ่น งดเว้น บรรเทา หาดูรายละเอียดที่ตรัสไว้ในหนังสือ อริยสังจากพระโอษฐ์สุภาคตัน หน้า ๖๓๐ -๖๓๓.

ภิกษุ ท.! (๗) ภิกษุเป็นผู้ **มีความดำริไม่ชุ่มมัว** เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ละความดำริในทางกามเสียแล้ว, เป็นผู้ละความดำริในทางพยาบาทเสียแล้ว, และเป็นผู้ละความดำริในทางเบียดเบียนเสียแล้ว. ภิกษุ ท.! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้มีความดำริไม่ชุ่มมัว.

ภิกษุ ท.! (๘) ภิกษุเป็นผู้ **มีกายสังขารอันสงบรำงับแล้ว** เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ เพราะละสุขเสียได้ เพราะละทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน จึงบรรลุมานที่ ๔ อันไม่มีทุกข์และสุข มีแต่ความที่สติเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่. ภิกษุ ท.! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีกายสังขารอันสงบรำงับแล้ว.

ภิกษุ ท.! (๙) ภิกษุเป็นผู้ **มีจิตหลุดพ้นด้วยดี** เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ เป็นผู้ที่มีจิตหลุดพ้นแล้วจากราคะ จากโทสะ จากโมหะ. ภิกษุ ท.! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีจิตหลุดพ้นด้วยดี.

ภิกษุ ท.! (๑๐) ภิกษุเป็นผู้ **มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี** เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมรู้ชัดว่า “เราละ ราคะ โทสะ โมหะ เสียแล้ว ถอนขึ้นได้กระทั่งราก ทำให้เหมือนตาลยอดเน่า ไม่ให้มีไม่ให้เกิดได้อีกต่อไป” ดังนี้. ภิกษุ ท.! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีปัญญาในความหลุดพ้นด้วยดี.

ภิกษุ ท.! ในกาลชิตขยาวฝ่าย **อดีต** พระอริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่งได้เป็นอยู่แล้วอย่างพระอริยเจ้า; พระอริยเจ้าทั้งหมดเหล่านั้น ก็ได้เป็นอยู่แล้วในการอยู่อย่างพระอริยเจ้า สิบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุ ท.! ในกาลชืดยาวฝ่าย **อนาคต** พระอริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง จักเป็นอยู่อย่างพระอริยเจ้า; พระอริยเจ้าทั้งหมดเหล่านั้น ก็จักเป็นอยู่ในการอยู่อย่างพระอริยเจ้า สิบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุ ท.! ในกาล บัดนี้ พระอริยเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง กำลังเป็นอยู่อย่างพระอริยเจ้า; พระอริยเจ้าทั้งหมดเหล่านั้น ก็กำลังเป็นอยู่ในการอยู่อย่างพระอริยเจ้า สิบประการนี้เหมือนกัน.

ภิกษุ ท.! การอยู่แบบพระอริยเจ้า ซึ่งพระอริยเจ้าทั้งหลายได้เข้ามาแล้วก็ดี กำลังอยู่ในบัดนี้ก็ดี จักอยู่ต่อไปก็ดี มีเครื่องอยู่สิบประการเหล่านี้แล.

-- ทสก. อี. ๒๔/๓๑-๓๔/๒๐.

๔๓

ผู้สามารถละอาสวะทั้งหลาย ในส่วนที่ละได้ด้วยการเห็น

ภิกษุ ท.! อริยสาวกผู้มีการสดับ ได้เห็นพระอริยเจ้า ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยเจ้า ได้เห็นสัปบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ได้รับการแนะนำในธรรมของสัปบุรุษ, ย่อมรู้ชัด ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจ และไม่ควรกระทำไว้ในใจ. อริยสาวกนั้น **รู้ชัดอยู่ซึ่งธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจและไม่ควรกระทำไว้ในใจ,** ท่านย่อมไม่กระทำไว้ในใจซึ่งธรรมทั้งหลายที่ไม่ควรกระทำไว้ในใจ, จะกระทำไว้ในใจแต่ธรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจเท่านั้น.

ภิกษุ ท.! ธรรมทั้งหลายอันไม่ควรกระทำไว้ในใจ ที่อริยสาวกท่านไม่กระทำไว้ในใจนั้น เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! เมื่อบุคคลกระทำไว้ในใจซึ่งธรรมเหล่าใด อยู่, กามาสวะ ภวาสวะ หรืออวิชชาสวะก็ตามที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญยิ่งขึ้น; ธรรมเหล่านั้นแลเป็นธรรมที่ไม่ควรกระทำไว้ในใจ ซึ่งอริยสาวกท่านไม่กระทำไว้ในใจ.

ภิกษุ ท.! ธรรมทั้งหลาย อันเป็นธรรมที่ควรกระทำไว้ในใจ ที่อริยสาวกท่านกระทำไว้ในใจนั้น เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท.! กามาสวะ ภวาสวะ หรืออวิชชาสวะก็ตาม ที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละไป แก่

บุคคลผู้กระทำซึ่งกรรมเหล่าใดไว้ในใจ อยู่ ; กรรมเหล่านี้แล เป็นกรรมที่ควรกระทำไว้ในใจ ซึ่งอริยสาวกท่านกระทำไว้ในใจ.

เพราะอริยสาวกนั้นไม่กระทำไว้ในใจ ซึ่งกรรมทั้งหลายที่ไม่ควรกระทำไว้ในใจ แต่มากระทำไว้ในใจแต่กรรมทั้งหลายที่ควรกระทำไว้ในใจเท่านั้น, อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิด จึงไม่เกิดขึ้น และอาสวะทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละไป. อริยสาวกนั้น ย่อม **กระทำไว้ในใจโดยแยกคาย** ว่า **“ทุกข์ เป็นอย่างนี้, เหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้”** ดังนี้. เมื่ออริยสาวกนี้ กระทำ ไว้ในใจโดยแยกคายอยู่อย่างนี้, **สังโยชน์สาม คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพตปรามาส ย่อมละไป.** ภิกษุ ท. ! นี้เรากล่าวว่า อาสวะทั้งหลายจะพึงละเสียด้วยการเห็น.

- มุ. ม. ๑๒/๑๕/๑๒.

สัมมาทิฏฐิโลกุตตระ นานาแบบ

(ตามคำพระสารีบุตร)

ก. หมวดเนื่องด้วยกุศล - อกุศล

ท่านผู้มีอายุ ท ! เมื่อใดแล **อริยสาวก** **มาร์ฐัตซึ่งกุศลและอกุศลมูล** **ด้วย มาร์ฐัตซึ่งกุศลและอกุศลมูลด้วย** ; แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท ! **สิ่งที่เรียกว่า อกุศล นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?** ท่านผู้มีอายุ ท ! การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง เป็นอกุศล ; การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ เป็นอกุศล ; การประพฤตินอกในกาม เป็นอกุศล ; การกล่าวเท็จ เป็นอกุศล ; วาจา سوءเสียด เป็นอกุศล ; วาจาหยาบคาย เป็นอกุศล ; การกล่าวคำเพื่อเจ้า เป็นอกุศล ; อภิขณา เป็นอกุศล ; พยาบาท เป็นอกุศล ; มิจฉาทิฏฐิ เป็นอกุศล ; ท่านผู้มีอายุ ท ! เหล่านี้ท่านกล่าวว่า เป็นอกุศล.

ท่านผู้มีอายุ ท ! **สิ่งที่เรียกว่า อกุศลมูล นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?** โลภะ เป็นอกุศลมูล ; โทสะ เป็นอกุศลมูล ; โมหะ เป็นอกุศลมูล. ท่านผู้มีอายุ ท ! เหล่านี้ท่านกล่าวว่า เป็นอกุศลมูล.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! **สิ่งที่เรียกว่า กุศล นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?** ท่านผู้มีอายุ ท. ! เจตนาเว้นจากปาณาติบาต เป็นกุศล ; เจตนาเว้นจากอทินนาทาน เป็นกุศล ; เจตนาเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร เป็นกุศล ; เจตนาเว้นจากมุสาวาท เป็นกุศล ; เจตนาเว้นจากปิสุณาวาท เป็นกุศล ; เจตนาเว้นจากผรุสวาท เป็นกุศล ; เจตนาเว้นจากสัมผัปปลาปวาท เป็นกุศล ; อนภิขณา เป็นกุศล ; อภัยบาท เป็นกุศล ; สัมมาทิฎฐิ เป็นกุศล. ท่านผู้มีอายุ ท. ! เหล่านี้ท่านกล่าวว่า เป็นกุศล.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! **สิ่งที่เรียกว่า กุศลมูล นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?** อโลภะ เป็นกุศลมูล ; โอทสะ เป็นกุศลมูล ; อโมหะ เป็นกุศลมูล. ท่านผู้มีอายุ ท. ! เหล่านี้ท่านกล่าวว่า เป็นกุศลมูล.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! ในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งอกุศลอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งอกุศลมูลอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งกุศลอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งกุศลมูลอย่างนี้ อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอนอนุสัยแห่งทิฎฐิและมานะว่าเรามีเราเป็น ได้โดยประการทั้งปวง ละอวิชชาแล้ว ทำวิชชาให้เกิดขึ้น เธอกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐธรรมนี้นั้นเทียว ท่านผู้มีอายุ ท. ! แม้ด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้นแล **อริยสาวกนั้นชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฎฐิ ทิฎฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.**

ข. หมวดเนื่องด้วยอาหารสี่

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฎฐิ ทิฎฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล **อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งอาหารซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาหาร ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร.** ท่านผู้มีอายุ ท.! ด้วยเหตุและมีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! อาหาร เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาหาร เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งอาหาร เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอาหาร เป็นอย่างไรเล่า?

ท่านผู้มีอายุ ท. ! **อาหาร ๔ อย่าง**เหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของภุคสัตว์ทั้งหลาย หรือว่า เพื่อบุญเคราะห์แก่สัมภเวสีทั้งหลาย. อาหาร ๔ อย่าง อย่างเป็นอย่างไรเล่า? สืออย่างคือ **กพฬิการาหาร** ที่หยาบข้าง ละเฉียดข้าง (เป็นที่หนึ่ง), **ผัสสาหาร** เป็นที่สอง, **มนโสนฺญเจตนาหาร** เป็นที่สาม, **วิญญาณาหาร** เป็นที่สี่.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอาหาร ย่อมมีเพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่ง ตัณหา.

ความดับไม่เหลือแห่งอาหาร ย่อมมีเพราะความดับไม่เหลือแห่ง ตัณหา.

มรรคอันประกอบตัวของคัมภีร์ อันประเสริฐนั่นเอง เป็น**ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร;** ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกาารงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งอาหาร อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาหาร อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาหาร อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอาหาร อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอนอนุสัยแห่งทิฏฐิและมานะว่าเราเป็น เราเป็น ได้โดยประการทั้งปวง ละอวิชชาแล้ว ทำวิชชาให้เกิดขึ้น เธอกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐุธรรมนี้ นั่นเทียว. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้เพียงเท่านั้นแล **อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.**

ค. หมวดเนื่องด้วยอริยสังขี

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล **อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งทุกข์ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.** ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านั้น อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! **ทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า?** แม้ความเกิด ก็เป็นทุกข์. แม้ความแก่ ก็เป็นทุกข์. แม้ความตาย ก็เป็นทุกข์, แม้ความโศกความรำไรรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ก็เป็นทุกข์, การประสบกับสิ่งไม่

เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นทุกข์, ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นทุกข์, ประารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น ก็เป็นทุกข์; กล่าวโดยย่อ อุปาทานขันธ์ทั้งห้า เป็นทุกข์. ท่านผู้มีอายุ ท. ! นี้ เรียกว่า ทุกข์.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! **เหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า?** ตัณหานี้ใด อันเป็นเครื่องทำให้มีภพใหม่ อันประกอบอยู่ด้วยความกำหนด ด้วยอำนาจความเพลิน เป็นเครื่องทำให้เพลินอย่างยิ่งในอารมณ์นั้นๆ, ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา. ท่านผู้มีอายุ ท. ! นี้เรียกว่า เหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! **ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า?** ความจางคลายดับไม่เหลือแห่งตัณหานี้นั่นเอง เป็นความสละทั้งเป็นความ สลัดคืน เป็นความปล่อย เป็นความทำให้ไม่มีที่อาศัย ซึ่งตัณหานั้น อันใด ; ท่านผู้มีอายุ ท. ! อันนี้ เรียกว่า ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! **ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า?** มรรคอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐ นี้แน่นอน ได้แก่ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกรู้ชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ท่านผู้มีอายุ ท. ! นี้ เรียกว่า ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งทุกข์ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอนอนุสัยแห่งทิฏฐิและมานะว่า เรามีเราเป็น ได้โดยประการทั้งปวง ละอวิชชาแล้ว ทำวิชชาให้เกิดขึ้น เธอกระทำที่สุดแห่ง

ทุกข์ได้ ในทิวทัศน์ธรรมนี้ นั่นเทียว. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้เพียงเท่านี้แล
อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบ
แล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง.หมวดเนื่องด้วยปฏิจสุมุปปีนธรรมตามหลักแห่งปฏิจสุมุปบาท

ง. ๑ เกี่ยวกับชรามรณะ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวก
เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ ทิฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความ
เลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวกมา^{รู้}ชัดซึ่ง
ชรามรณะ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชรามรณะ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรา
มรณะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ. ท่านผู้มีอายุ ท. !
ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ
ทิฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว
ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า?
เหตุเป็นแดนเกิดแห่งชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ
เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ เป็นอย่างไรเล่า?
(ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับชรามรณะ โดยนัยแห่งอริยสังสี พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า
๓๑ - ๓๒ ตั้งแต่คำว่า ความแก่ ความคร่ำคร่า ความมีพินหลุด.....ถึงคำว่า...ความระลึกชอบ
ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา^{รู้}ชัดซึ่งชรามรณะ อย่างนี้, ^{รู้}

ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชรามรณะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชรามรณะ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาภิกขานุสัย.....(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งคำว่า)....**ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.**

ง. ๒ เกี่ยวกับชาติ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีหรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล **อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งชาติซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชาติ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ.** ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรงเขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ชาติเป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งชาติ เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งชาติ เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ เป็นอย่างไรเล่า? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับชาติ โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๓๒ ตั้งแต่คำว่า การเกิด การกำเนิด การก้าวลง.....ถึงคำว่า... ความระลึกรับ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งชาติ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชาติ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งชาติ อย่างนี้.

อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ... (ข้อความต่อไปเหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งคำว่า)....**ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.**

ง. ๓ เกี่ยวกับภพ

“ท่านผู้มีอายุ ท. ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในการใดแล **อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งภพ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งภพ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ.** ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้, อริยสาวก นั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ภพ เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งภพ เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งภพ เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ เป็นอย่างไรเล่า? (ต่อไปนี้ เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับภพ โดยนัยแห่งอริยสังคีติ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๓๒ ตั้งแต่คำว่า ภพทั้งหลาย ๓ อย่างเหล่านี้คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ...ถึงคำว่า....ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งภพ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งภพ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งภพ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย.....(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า) .....**ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.**

ง. ๔ เกี่ยวกับอุปาทาน

“ท่านผู้มีอายุ ท. ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำ
ให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้ว
ด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ ?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่ง อุปาทาน
ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอุปาทาน ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน
ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน. ท่านผู้มีอายุ ท. !
ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ
ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว
ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! อุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า?
เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอุปาทาน เป็นอย่างไรเล่า ? ความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน
เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน เป็นอย่างไร
เล่า ? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับอุปาทาน โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้
ที่หน้า ๓๓ ตั้งแต่คำว่า อุปาทานทั้งหลาย ๔ อย่างเหล่านี้คือ .....ถึงคำว่า.....ความระลึกชอบ
ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งอุปาทาน อย่างนี้, รู้ชัด
ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอุปาทาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปา-
ทาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน อย่างนี้.
อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย.....(ข้อความต่อไปเหมือนกับข้อความ
ในตอนท้าย แห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)....ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๕ เกี่ยวกับตัณหา

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวกมา^{รู้}ชัดซึ่งตัณหา ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งตัณหา ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ตัณหา เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งตัณหา เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งตัณหา เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งตัณหาเป็นอย่างไรเล่า? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับตัณหาโดยนัยแห่งอริยสังคีติ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๓๓ ตั้งแต่คำว่า หมู่แห่งตัณหาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้คือ ..... ถึงคำว่า .....ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา^{รู้}ชัดซึ่งตัณหา อย่างนี้, ^{รู้}ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งตัณหา อย่างนี้, ^{รู้}ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา อย่างนี้, ^{รู้}ชัดซึ่งข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งตัณหา อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิบัติานุสัย .....(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)...ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๒ เกี่ยวกับเวทนา

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวกมา**รู้ชัดซึ่ง** เวทนา **ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งเวทนา ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา.** ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! เวทนา เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งเวทนา เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งเวทนา เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งเวทนาเป็นอย่างไรเล่า? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับเวทนา โดยนัยแห่งอริยสังคีติพึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๓๓ - ๓๔ ตั้งแต่คำว่า หมู่แห่งเวทนาทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้คือ ..... ถึงคำว่า .....ความระลึกชอบ ความตั้งใจมันชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมา**รู้ชัดซึ่ง**เวทนา อย่างนี้, **รู้** ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งเวทนา อย่างนี้, **รู้** ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา อย่างนี้, **รู้** ชัดซึ่งข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งเวทนา อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละเอียดปราณีต บรรเทาปฏิฆานุสัย .....(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)....**ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.**

ง. ๗ เกี่ยวกับผัสสะ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งผัสสะซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งผัสสะเป็นอย่างไรเล่า? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับผัสสะ โดยนัยแห่งอริยสังขีพึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๓๔ ตั้งแต่คำว่า หมู่แห่งผัสสะทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้คือ .....ถึงคำว่า .....ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งผัสสะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งผัสสะ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย .....(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า).....ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๘ เกี่ยวกับ สหายตนะ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งสหายตนะ ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสหายตนะ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! สหายตนะ เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งสหายตนะ เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ เป็นอย่างไรเล่า? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับสหายตนะ โดยนัยแห่งอริยสังสี พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๓๔ ตั้งแต่คำว่า จักขวัยตนะ โสตายตนะ ..... ถึงคำว่า ..... ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งสหายตนะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสหายตนะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสหายตนะ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย .....(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)....ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๙ เกี่ยวกับนามรูป

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งนามรูป ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งนามรูป ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! นามรูป เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งนามรูป เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งนามรูป เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งนามรูปเป็นอย่างไรเล่า? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับนาม รูปโดยนัยแห่งอริยสังสี ฟังดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๓๔ ตั้งแต่คำว่า เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ..... ถึงคำว่า .....ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

“ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกรู้ชัดซึ่งนามรูป อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งนามรูป อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งนามรูป อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ..... (ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)....ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.”

ง. ๑๐ เกี่ยวกับวิญญาน

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่ง วิญญาน ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งวิญญาน ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! วิญญาน เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งวิญญาน เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน เป็นอย่างไรเล่า? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับวิญญานโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๓๕ ตั้งแต่คำว่า หมู่แห่งวิญญานทั้งหลาย ๖ หมู่เหล่านี้คือ..... ถึงคำว่า ..... ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งวิญญาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งวิญญาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งวิญญาน อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละคราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ..... (ข้อความต่อไปนี้ เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)....ไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.

ง. ๑๑ เกี่ยวกับสังขาร

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล **อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งสังขารซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร.** ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น เชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! สังขาร เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งสังขาร เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งสังขาร เป็นอย่างไรเล่า? (ต่อไปนี้เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับสังขารโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ พึงดูได้จากหนังสือเล่มนี้ ที่หน้า ๓๕ - ๓๖ ตั้งแต่คำว่า สังขารทั้งหลาย ๓ หมู่เหล่านี้คือ..... ถึงคำว่า .....ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ).

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่ง สังขารอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขาร อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งสังขารอย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย .....(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)....**ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.**

ง. ๑๒ เกี่ยวกับ อวิชชา

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล **อริยสาวกมารู้ชัดซึ่งอวิชชา ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอวิชชา ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา.** ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรงเขา ประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! อวิชชา เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอวิชชา เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา เป็นอย่างไรเล่า?

ท่านผู้มีอายุ ท. ! อวิชชา คือ ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ ความไม่รู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความไม่รู้ข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งทุกข์. ท่านผู้มีอายุ ท. ! นี้เรียกว่า อวิชชา.

ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา ย่อมมีเพราะ**ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอาสวะ**

ความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา ย่อมมีเพราะ**ความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ**

มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้นั่นเอง เป็น**ข้อปฏิบัติ**

ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา; ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกาารงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่ง อวิชชาอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอวิชชา อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอวิชชา อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิกิฆานุสัย .....(ข้อความต่อไปนี้เหมือนกับข้อความในตอนท้ายแห่งหมวด ก. จนกระทั่งถึงคำว่า)...**ไม่หวั่นไหวในธรรมมาสู่พระสัทธรรมนี้.**

ง. ๑๓ เกี่ยวกับ อาสวะ

“ท่านผู้มีอายุ ! ก็ปริยายแม้อย่างอื่น ยังมีอยู่หรือ ที่จะทำให้อริยสาวกเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของท่านดำเนินไปตรง ท่านประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้?”

มีอยู่ ท่านผู้มีอายุ ท. ! คือในกาลใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่ง **อาสวะ** ซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาสวะ ซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ ซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้มีประมาณเท่านี้ อริยสาวกนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้. ท่านผู้มีอายุ ท. ! อาสวะ เป็นอย่างไรเล่า? เหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาสวะ เป็นอย่างไรเล่า? ความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ เป็นอย่างไรเล่า? ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอาสวะเป็นอย่างไรเล่า?

ท่านผู้มีอายุ ท. ! **อาสวะ ๓ อย่างนี้** มีอยู่ คือ **กามาสวะ ภवासวะ อวิชชาสวะ .**

ความก่อกวนพร้อมแห่งอาสวะ ย่อมมีเพราะ**ความก่อกวนพร้อมแห่ง อวิชชา**

ความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ ย่อมมีเพราะ**ความดับไม่เหลือแห่ง อวิชชา**

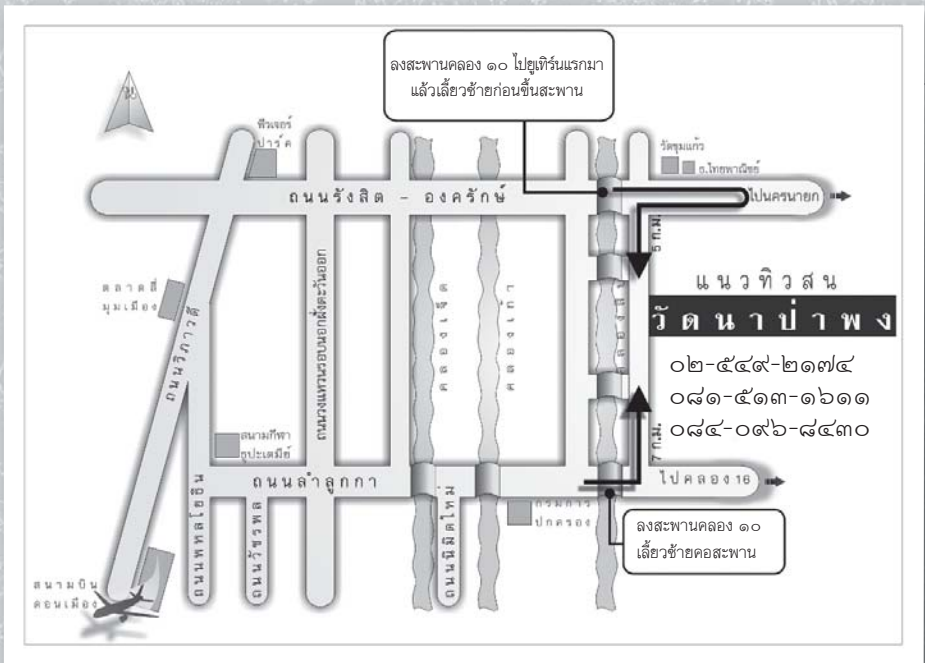
มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้นั่นเอง เป็น**ข้อปฏิบัติ ให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ**; ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดจาชอบ การทำกรณงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ท่านผู้มีอายุ ท. ! เมื่อใดแล อริยสาวกมารู้ชัดซึ่ง อวิชชาอย่างนี้, รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งอาสวะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ อย่างนี้, รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ อย่างนี้. อริยสาวกนั้น ละราคานุสัย บรรเทาปฏิฆานุสัย ถอนอนุสัยแห่ง ทิฏฐิและมานะว่า เรามีเราเป็นได้โดยประการทั้งปวง ละอวิชชาแล้ว ทำอวิชชาให้เกิดขึ้น เธอกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ในทิฏฐิธรรมนี้ นั่นเทียว. ท่านผู้มีอายุ ท. ! ด้วยเหตุแม้เพียงเท่านั้นแล **อริยสาวกนั้น ชื่อว่าผู้มีสัมมาทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาดำเนินไปตรง เขาประกอบแล้วด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้.**

- ม. ม. ๑๒/๘๗-๑๐๑/๑๐๓-๑๓๐

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจนะ

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล

- ได้ที่
- www.watnapp.com
  - รายการ ดันสนีย์สนทนา ช่วง “ถามโลก-ตอบธรรม”
FM ๑๐๖.๐ MHz. จันทร์-ศุกร์
เวลา ๐๕.๐๐-๐๕.๓๐ น.